

SEKUNDARNE ANALIZE PODATAKA DOBIJENIH KROZ ISTRAŽIVANJE ANKETA O PRIHODIMA I USLOVIMA ŽIVOTA (SILC)

Program podrške razvoju istraživačkih
kadrova iz oblasti društvenih nauka

ANALIZA MOGUĆNOSTI I OPRAVDANOSTI UVOĐENJA SUBJEKTIVNE DIMENZIJE (KATEGORIJE POTREBA) U KONCEPT ISTRAŽIVANJA, MERENJA I SMANJENJA SIROMAŠTVA

Miloš Mojsilović

VLADA
REPUBLIKE
SRBIJE

TIM
ZA SOCIJALNO UKLJUČIVANJE I
SMANJENJE SIROMAŠTVA

Empowered lives.
Resilient nations.

Sekundarne analize podataka dobijenih kroz istraživanje Anketa o prihodima i uslovima života (SILC)

Program podrške razvoju istraživačkih kadrova iz oblasti društvenih nauka

ANALIZA MOGUĆNOSTI I OPRAVDANOSTI UVOĐENJA SUBJEKTIVNE DIMENZIJE (KATEGORIJE POTREBA) U KONCEPT ISTRAŽIVANJA, MERENJA I SMANJENJA SIROMAŠTVA

Autor:

Miloš Mojsilović

Izdavači:

Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlada Republike Srbije i
Program Ujedinjenih nacija za razvoj

Recenzent:

Biljana Mladenović

Dizajn i priprema:

Violeta Đokić

VLADA
REPUBLIKE
SRBIJE

TIM
ZA SOCIJALNO UKLJUČIVANJE
SMANJENJE SIROMAŠTVA

*Empowered lives.
Resilient nations.*

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**

PODRŠKA: Izrada publikacije omogućena je
sredstvima Švajcarske agencije za razvoj i saradnju
u okviru projekta „Podrška unapređenju procesa
socijalnog uključivanja u Republici Srbiji“.

NAPOMENA: Ova publikacija ne predstavlja zvaničan stav Vlade Republike Srbije. Isključivu odgovornost za sadržaj i informacije koje se nalaze u publikaciji snose autori/ke teksta. Svi pojmovi upotrebljeni u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

Stavovi izneti u ovoj publikaciji pripadaju autorima/kama i ne predstavljaju nužno stavove Ujedinjenih nacija, odnosno UNDP-a ili država članica.

Poštovani/a,

Pred vama je jedna od 11 analiza koje su nastale u okviru Programa podrške razvoju istraživačkih kadrova iz oblasti društvenih nauka koji je, u skladu sa višegodišnjom praksom, inicirao Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, i sproveo u saradnji sa Programom Ujedinjenih nacija za razvoj.

Ovaj ciklus Programa podrške razvoju istraživačkih kadrova iz oblasti društvenih nauka bio je usmeren na sekundarne analize podataka dobijene kroz istraživanje Anketa o prihodima i uslovima života – SILC. Programom su podržana i detaljnija istraživanja Ankete o potrošnji domaćinstava i Ankete o radnoj snazi, kao i korišćenje administrativnih izvora podataka, sa ciljem sveobuhvatnijeg i celovitijeg razumevanja tematike i formulisanja efikasnijih javnih politika.

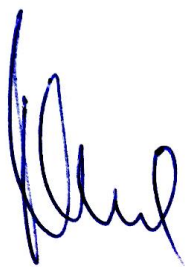
Opšti cilj Programa bio je dublje razumevanje faktora koji utiču na siromaštvo, socijalnu isključenost, materijalnu deprivaciju, rizik siromaštva, nejednakost, pristup tržištu rada i druge aspekte važne za kvalitet života pojedinaca i porodica u Republici Srbiji. Program je usmeren na podizanje kapaciteta istraživača/ica na početku karijere za realizaciju komplementarnih/sekundarnih istraživanja u onim oblastima koje nisu istraživane, a koje su od velike važnosti za formulisanje efikasnih javnih politika u ovim segmentima.

Programom se ovakvim pristupom odgovorilo ne samo na zahteve za dodatnim dubinskim istraživanjima fenomena siromaštva i uslova života u zemlji, već doprinelo i kreiranju predloga politika zasnovanih na podacima.

Program je podržao 19 istraživača/ica na početku karijere¹ kojima je bila obezbeđena kontinuirana mentorska podrška ukupno sedam mentora², kao i podrška Republičkog zavoda za statistiku i podrška nezavisnog statističara.

Za uspešno sprovođenje Programa veliku zahvalnost dugujemo kolegama i koleginicama iz Republičkog zavoda za statistiku, kako na stručnim savetima i podršci, tako i na ustupanju podataka iz relevantnih anketa kojima Republički zavod za statistiku raspolaže.

Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije i Program Ujedinjenih nacija za razvoj vas pozivaju na korišćenje predstavljenih podataka u vašem daljem radu, kao i na promociju nalaza i preporuka, sa nadom da ćemo time podstaći efikasnije unapređenje javnih politika i doprineti stvaranju inkluzivnijeg i pravednijeg društva.

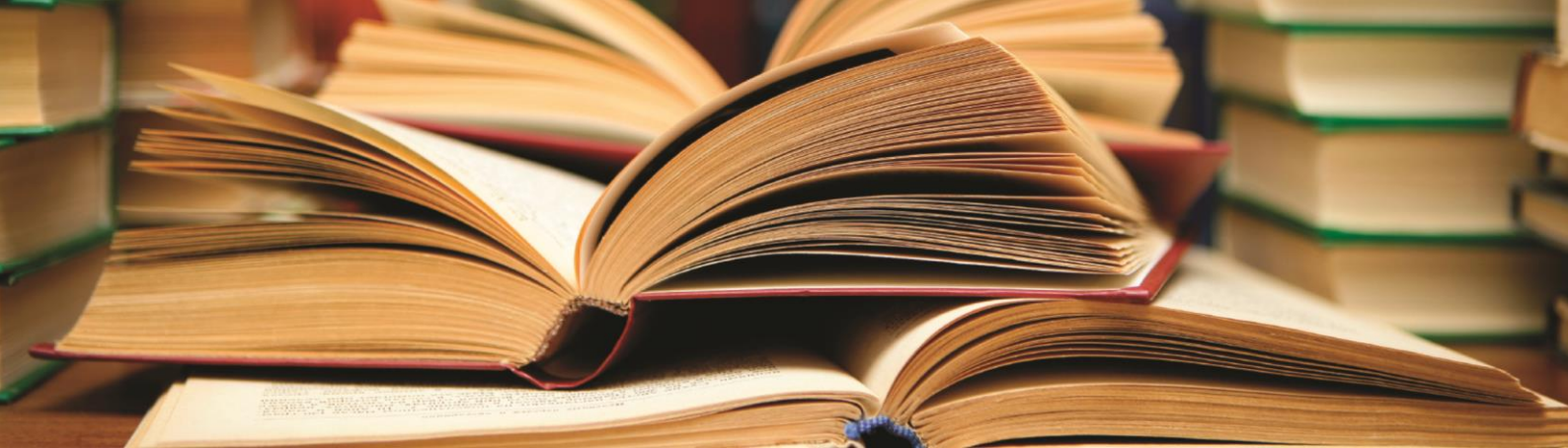
Steliana Nedera, zamenica
stalne predstavnice
Program Ujedinjenih nacija za razvoj

Ivan Sekulović, menadžer
Tim za socijalno uključivanje i smanjenje
siromaštva Vlade Republike Srbije

¹ Aleksandra Anić, Aleksandra Vukmirović, Sanja Vujackov, Kaja Damnjanović, Maja Jandrić, Marko Milenković, Tatjana Milić, Natalija Mirić, Miloš Mojsilović, Ivana Savić, Dragan Stanojević, Ivana Stjelja, Jelena Stojilković Gnjatović, Svetozar Tanasković, Marko Tomašević Marijana Pantić, Dragana Paunović Radulović, Lenka Petrović i Mateja Petrušević

² Mentori koji su u ovom procesu pružili podršku izradi istraživanja su Devedžić Mirjana, Žarković Rakić Jelena, Krstić Gorana, Matković Gordana, Milić Branislav, Nojković Aleksandra i Stanić Katarina.

ANALIZA MOGUĆNOSTI I OPRAVDANOSTI UVOĐENJA SUBJEKTIVNE DIMENZIJE (KATEGORIJE POTREBA) U KONCEPT ISTRAŽIVANJA, MERENJA I SMANJENJA SIROMAŠTVA

Kako meriti stvari do kojih je ljudima stalo?

Miloš Mojsilović

Miloš Mojsilović, viši savetnik u Agenciji za borbu protiv korupcije, zadužen za istraživanja i razvoj i student multidisciplinarnih master akademskih studija *Računarstvo u društvenim naukama*.

mojsilovic.milos@gmail.com

Analiza mogućnosti i opravdanosti uvođenja subjektivne dimenzije (kategorije potreba) u koncept istraživanja, merenja i smanjenja siromaštva

Kako meriti stvari do kojih je ljudima stalo?

Miloš Mojsilović

Analiza mogućnosti i opravdanosti uvođenja subjektivne dimenzije u koncept istraživanja, merenja i smanjenja siromaštva jedna je od 11 sekundarnih analiza koje su kreirane u okviru **Programa podrške razvoju istraživačkih kadrova iz oblasti društvenih nauka - sekundarne analize podataka dobijenih kroz istraživanje Anketa o prihodima i uslovima života – SILC**.

Sprovođenje Programa inicirao je i podržao Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije (SIPRU), uz podršku Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), a u saradnji sa Republičkim zavodom za statistiku (RZS). Republika Srbija sprovodi istraživanje *SILC* od 2013. godine, čime se pridružuje članicama Evropske unije (EU) u praćenju životnog standarda, socijalne uključenosti i nejednakosti. Analizom mikropodataka iz *SILC*-a kao primarnom analitičkom izvoru, kroz 11 sekundarnih analiza daje se doprinos unapređenju procesa donošenja relevantnih politika socijalnog uključivanja, zasnovanih na podacima. Više informacija o samom Programu i kreiranim analizama možete pronaći na internet stranici Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije www.socijalnoukljucivanje.rs.

Cilj ove analize je da utvrdi mogućnosti za unapređenje metoda istraživanja i razumevanja siromaštva kroz analizu *subjektivne dimenzije siromaštva*, iskazane kroz projekciju potrebnih (dovoljnih) primanja domaćinstva, kao i kroz deskriptivno izraženu (ne)mogućnost domaćinstva da na mesečnom nivou servisira svoje obaveze (da "sastavi kraj sa krajem"). Okosnicu rada predstavlja analiza odnosa između 1) subjektivno doživljenog siromaštva, indikovanog visinom potrebnih primanja i teškoćama u zadovoljavanju potreba i 2) objektivnih odlika, među kojima su struktura i veličina domaćinstva, regionalni i rezidencijalni status i društveni status domaćinstva, kao i određeni objektivni pokazatelji siromaštva koji treba da ukažu na veze objektivnog i subjektivnog siromaštva.

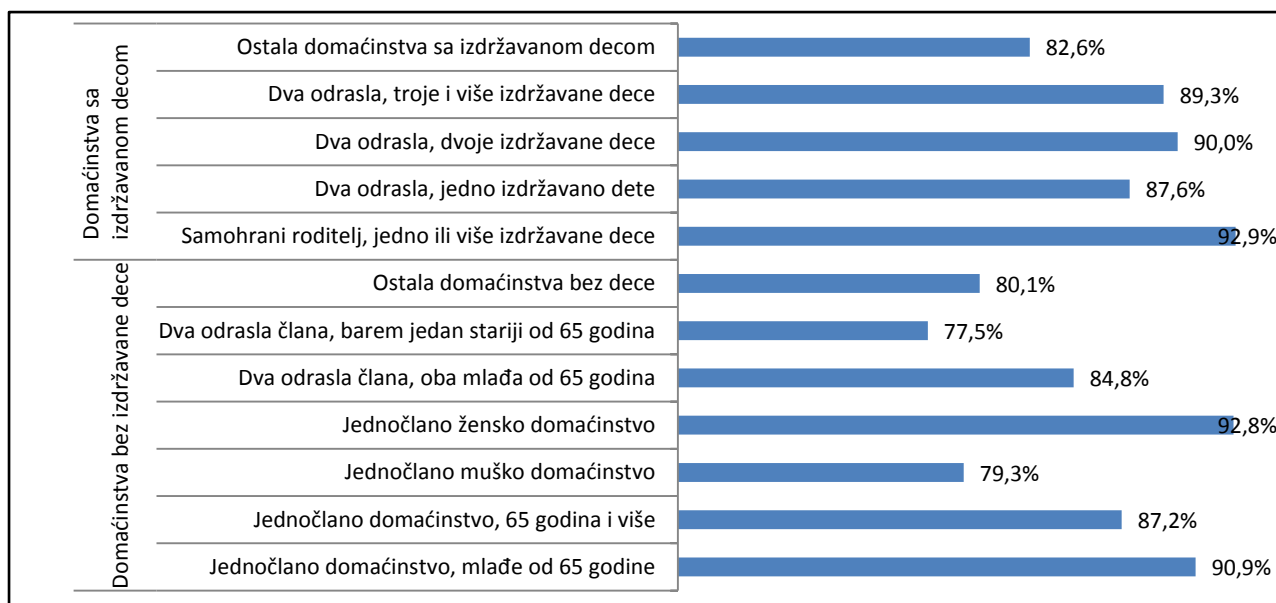
ma domaćinstva, pre svega onaj deo koji se odnosi na *obrazovanje nosioca domaćinstva i njegov/njen status na tržištu rada*, jer su ove dve promenljive pokazale značajnu analitičku upotrebljivost u diferenciranju statusa celog domaćinstva. Operativno-istraživačku okosnicu ove studije predstavlja 1) analiza potrebnih mesečnih prihoda domaćinstva kako bi se platili svi neophodni troškovi, odnosno analiza potrebe za određenim nivoom prihoda i 2) analiza opisa (ne)mogućnosti da se servisiraju sve dospele obaveze, odnosno nemogućnosti da se "sastavi kraj sa krajem" u toku jednog meseca. U toku rada je kreiran i veći broj sekundarnih promenljivih, kao i različite naknadne operacije koje su imale za cilj da detaljnije sekvenciraju temu istraživanja i omoguće jasnije zaključivanje.

OBRAZLOŽENJE METODOLOGIJE

Metodologija se zasniva na podacima *SILC* ankete iz 2014. godine. Za potrebe analize korišćen je deo baze koji se odnosi na domaćinstva, jer se ova tema u najvećoj meri bazira na odgovorima za celo domaćinstvo kao jedinicu posmatranja. Za pojedine delove analize uzet je u obzir i deo baze podataka o pojedincima – članovi-

REZULTATI ANALIZE

Inicijalna analiza pitanja "koliki minimalni neto prihodi su potrebni vašem domaćinstvu da biste platili sve troškove" ukazuje na to da su prosečna *potrebna* primanja znatno veća od objektivno prihodovanih, odnosno od *raspoloživih* primanja. Naime, prema podacima iz *SILC* ankete, na ukupnom uzorku, domaćinstvu u

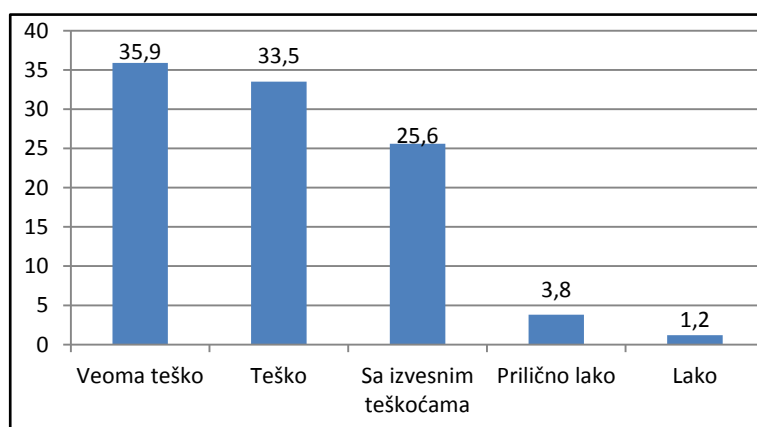
Udeo domaćinstava kojima su raspoloživi prihodi manji od potrebnih prema tipu domaćinstva

Srbiji je u 2014. godini bilo, u proseku, potrebno 81.149 dinara mesečno da bi zadovoljilo svoje potrebe (šta god da se sve sadrži u shvatanju tih potreba, a na šta jedan odgovora treba da pruži i ovaj rad). Raspoloživi mesečni prihodi u 2014. godini su bili znatno manji od potrebnih i iznose 50.891 dinara, odnosno oko 62,7% od potrebnih.

Ukoliko se pogleda razlika između raspoloživih i potrebnih prihoda, dobija se podatak po kom je, na ukupnom uzorku, udeo onih domaćinstava kojima su mesečni raspoloživi prihodi manji od potrebnih čak 84,2%. Drugim rečima, samo 15,8% domaćinstava ima na raspolaganju prihode jednake ili veće od oni koji su im potrebni. Omogućavanje subjektivnog iskazivanja potreba kao jednog od potencijalnih indikatora siromaštva daje vrlo visoke vrednosti linija (pragova) siro-

maštva koja ne može biti korišćen kao isključivi i samostalni indikator, jer bi se politike smanjenja siromaštva u tom slučaju urušile pred različitim aspiracijama, očekivanjima i potrebama pojedinaca i domaćinstava. Osim toga, ovi rezultati ukazuju na važnost i detaljniju analizu i traženje odgovora na pitanja čime se može objasniti ovako velika razlika između raspoloživih i potrebnih prihoda, odnosno šta bi, eventualno, mogle biti potrebe domaćinstava koje su "ugrađene" u ovo pitanje koji indikuju subjektivno blagostanje ili siromaštvo.

Postoje značajne razlike u pogledu potrebnih mesečnih prihoda između domaćinstava, što dodatno nameće potrebu za analizom i odgovorom na pitanje u čemu se ogledaju uzroci ovih razlika i koje to dodatne parametre je potrebno imati u vidu kada se govori o zadovoljavanju potreba domaćinstava. Naredni istraživački pod-

Kada razmišljate o ukupnom prihodu, smatrate li da je vaše domaćinstvo u mogućnosti da "sastavi kraj sa krajem", tačnije da plati sve neophodne troškove?

sticaj daje i podatak da čak 35,9% domaćinstava u Srbiji tvrdi da veoma teško "sastavlja kraj sa krajem", a još 33,5% njih "teško". To znači da je, prema ovom parametru subjektivne dimenzije siromaštva, skoro 69,4% domaćinstava ugroženo u pogledu životnog standarda. Zanimljivo je primetiti da nema značajnije statističke pravilnosti u pogledu promene (pada ili rasta) ovog udela koji nastaje sa povećanjem broja članova domaćinstva, kao što bi se to moglo očekivati (Cramer's V koeficijent je manji od 0,1).

Kakvo može biti tumačenje ovakvog nalaza? Sa povećanjem broja članova povećava se i mogućnost doprinosa svakog od njih ukupnim

Tip domaćinstva		Potrební prihodi (RSD)
Domaćinstva bez izdržavane dece	Jednočlano domaćinstvo, mlađe od 65 godina	44.975
	Jednočlano domaćinstvo, 65 godina i više	47.951
	Jednočlano muško domaćinstvo	38.542
	Jednočlano žensko domaćinstvo	34.538
	Dva odrasla člana, oba mlađa od 65 godina	69.185
	Dva odrasla člana, barem jedan stariji od 65 godina	56.904
	Ostala domaćinstva bez dece	91.730
Domaćinstva sa izdržavanom decom	Samohrani roditelj, jedno ili više izdržavane dece	70.663
	Dva odrasla, jedno izdržavano dete	92.647
	Dva odrasla, dvoje izdržavane dece	100.225
	Dva odrasla, troje i više izdržavane dece	103.314
	Ostala domaćinstva sa izdržavanom decom	115.052

Prosečni potrebni mesečni prihodi prema tipu domaćinstva

prihodima domaćinstva, ali u isto vreme se povećavaju i potrebe domaćinstva. Osim toga, pretpostavka je i da se povećanjem ukupnog broja povećava i broj izdržavanih lica, što dodatno povećava rashodnu stranu domaćinstva. Najveći udeo onih kod kojih su raspoloživi prihodi manji od potrebnih imaju *domaćinstva samohranih roditelja sa jednim ili više izdržavane dece*¹ (92,9%) i *samačka ženska domaćinstva* (92,8%). Dakle, sudeći prema ovim rezultatima, najugroženija su domaćinstva koja čini samo jedan roditelj sa izdržavanom detetom (decom) i domaćinstva u kojima živi samo jedna osoba ženskog pola. Ovaj podatak postaje jasniji ukoliko se pogleda starost nosilaca ova dva tipa domaćinstva (prosek je čak 75 godina) i mesto življenja (uglavnom retko naseljena, odnosno seoska područja) – reč je, dakle, uglavnom o ruralnim i staračkim domaćinstvima, u kojima su žene ugroženije iz više razloga (nedostatak prihoda, teškoće da radom u tim godinama ostvare prihode i tako dalje).

Domaćinstva čiji nosioci ostvaruju prihode od zarade ili penzije međusobno su vrlo slična po procentu udela

¹ Domaćinstvo čiji je nosilac samohrani roditelj ima, u proseku, 2,3 člana, a prosečan broj dece u ovom domaćinstvu je 1,3. Najveći broj samohranih roditeljskih domaćinstava ima jedno izdržavano dete (64,6%), potom dvoje (34,5%) dok troje i više dece ima svega 0,9% ovih domaćinstava.

onih koji nemaju dovoljne prihode u odnosu na raspoložive i kreću se oko 82%. Sa druge strane, u slučaju neaktivnih nosilaca domaćinstava taj udeo je 90%, dok kod nezaposlenih taj udeo dostiže čak 95%. Postoji relativno jaka statistička veza između visine potrebnih prihoda domaćinstva i broja članova domaćinstva – *sa porastom broja članova domaćinstva, logično rastu i potrebni iznosi prihoda za zadovoljnje potreba*.

Prosečni potrebni mesečni prihodi prema tipu domaćinstva

Objektivne regionalne razlike su uočljive i u pogledu subjektivno iskazanih potrebnih mesečnih prihoda – te razlike nisu tolike između svakog od četiri statistička regiona međusobno, koliko su uočljive između Beograda, sa jedne strane, i svih ostalih regiona, sa druge strane. Najniži potrebni prihodi su iskazani u regionu južne i istočne Srbije – 68.699 dinara; u regionima koji obuhvataju Šumadiju i zapadnu Srbiju i Vojvodinu potrebni su približno slični mesečni prihodi, dok je u slučaju Beograda odstupanje značajno, čak za 43,6% više od Vojvodine kao "prve susedne grupe".

Iako je u retko naseljenim područjima potrebno manje mesečnih prihoda, ona ipak teže sastavljaju kraj sa

krajem, odnosno imaju više teškoća da plate sve svoje troškove i dospele obaveze – tako, čak 76,7% domaćinstava u retko naseljenim područjima i naseljima teško ili veoma teško sastavlja kraj sa krajem, dok je taj procenat u slučaju gusto naseljenih područja, odnosno u gradovima, "svega" 61,9%.

Velike razlike u pogledu potrebnih mesečnih prihoda se mogu uočiti u slučaju društvenog statusa domaćinstva koji je indikovao obrazovanjem njihovih nosilaca – nivo obrazovanja nosioca domaćinstva se, naime, može uzeti kao jedan od pokazatelja položaja domaćinstva na statusnoj društvenoj lestvici. Domaćinstvu u kom je nosilac lice bez završene osnovne škole, odnosno domaćinstvu koje se u pogledu ovog indikatora nalazi na samom dnu društvene hijerarhije, potrebno je 44.927 dinara mesečnih prihoda – sa druge strane, domaćinstvu kom je nosilac osoba sa doktoratom, potreban je čak 146.151 dinar mesečnih primanja, što je čak 287% u odnosu na domaćinstvo na drugoj skali lestvice.

Najveće teškoće da mesečno sastave kraj sa krajem imaju ona domaćinstva na čijem čelu se nalaze neaktivne i nezaposlene osobe, što je očekivan nalaz, jer su to lica koja uglavnom ne ostvaruju nikakve prihode. Zanimljivo je i to da su po analiziranim parametrima neaktivne osobe u težem položaju od nezaposlenih, odnosno da je položaj domaćinstava na čijem čelu su neaktivna lica lošiji nego onih na čijem čelu su nezaposlena lica.

I objektivni i subjektivni indikatori siromaštva pokazuju sličnu situaciju, samo na različite načine – najugroženija domaćinstva su ona u kojima žive samohrani roditelji sa jednim ili više izdržavane dece, domaćinstva sa troje i više izdržavane dece, kao i samačka, naročito ženska domaćinstva. Dodatni parametri koji otežavaju poziciju domaćinstva su oni koji pokazuju da su nosioci tih domaćinstava osobe sa niskim nivoom obrazovanja, nezaposlena ili neaktivna lica. Posebne rizike od subjektivnog i objektivnog siromaštva nosi život u ruralnim, retko naseljenim područjima, kao i život u regionu istočne i južne Srbije.

Postojeće ekvivalentne skale za računanje davanja mogu biti korigovane za domaćinstva različite strukture i veličine korišćenjem koeficijenata koji uzimaju u obzir iskazane potrebe za primanjima određenih tipova domaćinstva. Koeficijenti koji uzimaju u obzir *subjektivno iskazane potrebe* u korelaciji sa strukturom i veličinom domaćinstva mogu biti korišćeni kao dodatni "objašnjavajući" faktor za potencijalne intervencije javnih politika.

Na kraju, ova analiza pokazuje značajnu analitičku moć pitanja koja indikuju subjektivnu komponentu siroma-

štva, odnosno ukazuje na to da je veoma opravdano razmatrati ova pitanja, pre svega zbog konteksta u kom se vrši detaljnije "seciranje" fenomena siromaštva. Ta vrsta analize dodatno pojačava i podržava rezultate objektivnih indikatora siromaštva ukazujući na to da je siromaštvo složen fenomen koji onda kada postoji, postoji i u svojoj subjektivnoj i u objektivnoj dimenziji.

RELEVANTNOST ANALIZE: VEZA SA POLITIKAMA EU, UN I STRATEŠKIM OKVIROM SRBIJE

Subjektivno siromaštvo podrazumeva individualnu procenu sopstvenog materijalnog položaja/siromaštva. Podaci na osnovu percepcije mogu da obezbede relevantne informacije o blagostanju koje se ne mogu dobiti na standardan način i imaju više namena. Tako dobijeni podaci se koriste za testiranje objektivnih linija siromaštva, za kalibriranje kompozitnih indeksa društvenog blagostanja, ali i za izvlačenje linije siromaštva koja se određuje na nivou dohotka na kome se očekuje da će se dostići kritičan nivo subjektivnog blagostanja (Ravallion, 2011, 7-8). U osnovi se smatra da podaci o subjektivnom siromaštvu predstavljaju komplementarnu meru blagostanja, koja je važna za identifikaciju društvenih problema, za evaluaciju praktičnih politika, kao i za analizu troškova i koristi (OECD, 2013, 36-44).

Koncept subjektivnih procena intenzivno se koristi od šezdesetih godina u pokušajima merenja sreće i zadovoljstva životom. Van Prag, koji je među prvima primenio subjektivni koncept u ekonomiji i koji je definisao još krajem šezdesetih godina pravarijantu čuvenog pitanja o proceni minimalnih sredstava potrebnih za preživljavanje (Lajdenski pristup), smatra da je „siromaštvo subjektivno osećanje pojedinca” i da je izuzetno važno da se merenje siromaštva za potrebe praktične politike oslanja na subjektivne podatke (Van Praag & Carbonell, 2005, 27). Problemi sa konceptom subjektivnog siromaštva su veliki, ali njihovo sagledavanje i pokušaji prevazilaženja sve više zaokupljaju pažnju istraživača.

Rezultati ove analize odnose se na sledeće ciljeve održivog razvoja UN-a:

*Cilj 1 : okončati siromaštvo svuda
i u svim oblicima,*

*Cilj 3. Obezbediti zdrav život i promovisati
blagostanje za ljude svih generacija i*

Cilj 8: promovisati inkluzivan i održiv

SADRŽAJ

1. Sažetak	12
2. Metodologija	14
3. Analiza podataka iz Ankete o prihodima i uslovima života - SILC 2014	15
3.1. Deskriptivna analiza promjenljivih koje indikuju subjektivnu dimenziju siromaštva	15
3.2. Karakteristike domaćinstava u kojima su raspoloživi prihodi manji od potrebnih.....	17
3.3. Iznosi potrebnih primanja i teškoće u zadovoljavanju potreba u odnosu na veličinu i tip domaćinstva.....	21
3.4. Iznosi potrebnih primanja i teškoće u zadovoljavanju potreba u odnosu na regionalne i rezidencijalne razlike između domaćinstava.....	25
3.5. Iznosi potrebnih primanja i teškoće u zadovoljavanju potreba u odnosu na nivo obrazovanja i status nosioca domaćinstva na tržištu rada.....	28
3.6. Moguće skale ekvivalencije u odnosu na subjektivno iskazana potrebna mesečna primanja domaćinstva.....	30
4. Zaključci.....	34
Literatura.....	36

SPISAK TABELA I GRAFIKONA

Grafikon 1. Osnovna statistika pitanja o minimalnim mesečnim prihodima dovoljnim za plaćanje neophodnih troškova.....	16
Grafikon 2. Kada razmišljate o ukupnom prihodu, smatrate li da je vaše domaćinstvo u mogućnosti da "sastavi kraj sa krajem", tačnije da plati sve neophodne troškove?.....	16
Grafikon 3. Udeo domaćinstava kojima su raspoloživi prihodi manji od potrebnih prema broju članova domaćinstva	17
Grafikon 4. Udeo domaćinstava kojima su raspoloživi prihodi manji od potrebnih prema tipu domaćinstva.....	18
Grafikon 5. Udeo domaćinstava kojima su raspoloživi prihodi manji od potrebnih prema obrazovanju nosioca domaćinstva.....	19
Grafikon 6. Udeo domaćinstava u kojima su raspoloživi prihodi manji od potrebnih prema ekonomskom statusu nosioca domaćinstva	19
Grafikon 7. Udeo domaćinstava u kojima su raspoloživi prihodi manji od potrebnih prema broju izdržavane dece	20
Grafikon 8. Udeo domaćinstava kojima su raspoloživi prihodi manji od potrebnih prema odgovoru na pitanje o teškoći da se "sastavi kraj a krajem"	20
Grafikon 9. Odnos broja članova domaćinstva i prosečnih mesečnih potrebnih prihoda	21
Grafikon 10. Procenat povećanja potrebnih prihoda prema broju članova domaćinstva (od 1 do 10 i više članova).....	22
Tabela 1. Prosečni potrebni mesečni prihodi prema tipu domaćinstva.....	23
Tabela 2. Prosečni potrebni mesečni prihodi prema broju odraslih članova u domaćinstvu	24
Tabela 3. Prosečni potrebni mesečni prihodi prema broju izdržavane dece u domaćinstvu.....	25
Grafikon 11. Zbir odgovora „veoma teško” i „teško sastavljamo kraj sa krajem” u odnosu na strukturu domaćinstva.	25
Tabela 4. Prosečni potrebni mesečni prihodi prema regionima	26
Tabela 5. Prosečni potrebni mesečni prihodi prema stepenu urbaniteta	27

SPIŠAK TABELA I GRAFIKONA

Grafikon 12. Teškoće zadovoljavanja potreba prema regionu (zbir odgovora "teško" i "veoma teško sastavljamo kraj sa krajem")	26
Grafikon 13. Teškoće zadovoljavanja potreba prema tipu naselja (zbir odgovora "teško" i "veoma teško sastavljamo kraj sa krajem")	27
Tabela 6. Prosečni potrebni mesečni prihodi prema obrazovanju nosioca domaćinstva	28
Tabela 7. Prosečni potrebni mesečni prihodi prema statusu nosioca domaćinstva na tržištu rada.....	29
Grafikon 14. Teškoće zadovoljavanja potreba prema obrazovanju nosioca domaćinstva (zbir odgovora "teško" i "veoma teško sastavljamo kraj sa krajem")	29
Grafikon 15. Teškoće zadovoljavanja potreba prema radnom statusu nosioca domaćinstva (zbir odgovora "teško" i "veoma teško sastavljamo kraj sa krajem")	30
Grafikon 16. Stopa rizika siromaštva prema broju izdržavane dece u domaćinstvu.....	31
Tabela 8. Koeficijenti potrebnih prihoda prema regionu i stepenu urbaniteta	32
Tabela 9. Koeficijenti potrebnih prihoda prema obrazovanju i radnom statusu nosioca domaćinstva.....	32

1. SAŽETAK

Cilj rada je da se sekundarnom analizom podataka iz *Ankete o prihodima i uslovima života (SILC)* iz 2014. godine utvrde mogućnosti za unapređenje metoda istraživanja i razumevanja siromaštva kroz analizu *subjektivne dimenzije siromaštva*, iskazane kroz projekciju potrebnih (dovoljnih) primanja domaćinstva, kao i kroz deskriptivno izraženu (ne)mogućnost domaćinstva da na mesečnom nivou servisira svoje obaveze (da "sastavi kraj sa krajem"). Okosnicu rada predstavlja analiza odnosa između 1) subjektivno doživljenog siromaštva, indikovanog visinom potrebnih primanja i teškoćama u zadovoljavanju potreba i 2) objektivnih odlika, među kojima su struktura i veličina domaćinstva, regionalni i rezidencijalni status i društveni status domaćinstva, kao i određeni objektivni pokazatelji siromaštva koji treba da ukažu na veze objektivnog i subjektivnog siromaštva.

Istraživanje je pokazalo da je prosečno domaćinstvo u Srbiji u 2014. godini ostvarilo 62,7% neto prihoda od onog prihoda koji mu je bio potreban da bi platio svoje troškove, odnosno da čak 84,2% domaćinstava ima raspoložive prihode manje od onih za koje su kroz istraživanje izjavili da su im potrebni; drugim rečima, tek nešto više od 15% domaćinstava je uspeo da pokrije sve mesečne troškove i da zadovolji potrebe svojih članova primanjima koja su im bila na raspolaganju. Istraživanjem je utvrđeno da postoje razlike u potrebnim primanjima u odnosu na strukturu i veličinu domaćinstva i to na način da potrebni prihodi ne rastu linalno sa povećanjem broja članova ili sa promenom njegove strukture, već da je dinamika porasta potrebnih prihoda "korigovana" povećanjem broja članova određenih karakteristika koje homogenizuju potrebe međusobno sociodemografski sličnih članova. Ovo potvrđuje tezu da politike smanjenja siromaštva mogu računati sa tzv. ekonomijom obima, odnosno sa deljenjem "nekonkurentskih" dobara među članovima domaćinstva sličnih potreba. Postojeće ekvivalentne skale za računanje davanja mogu biti korigovane za domaćinstva različite strukture i veličine korišćenjem koeficijenata koji uzimaju u obzir iskazane potrebe za primanjima određenih tipova domaćinstva; koeficijenti koji uzimaju u obzir *subjektivno iskazane potrebe* u korelaciji sa strukturom i veličinom domaćinstva mogu biti korišćeni kao dotatni "objašnjavajući"

faktor za potencijalne intervencije javnih politika, odnosno njihove moguće promene². Rad će pružiti uvid u rezultate istraživanja u tom pogledu i analizirati ograničenja i mogućnosti uvođenja "subjektivnih" korektiva skala ekvivalencije.

Istraživanje je, dalje, pokazalo da se potrebna mesečna primanja domaćinstva razlikuju u odnosu na regionalnu ili rezidencijalnu pripadnost domaćinstva, kao i na njihov društveni status, opisan određenim karakteristikama nosioca domaćinstva. Iako je moguće napraviti koeficijente korekcije linija siromaštva i za ove parametre, nije moguće precizno utvrditi da li razlike nastaju usled objektivnih razlika u troškovima života domaćinstava određenih regiona, mesta življenja ili društvenog položaja ili usled rasta aspiracija i očekivanja pojedinih domaćinstava, odnosno usled stvaranja potreba "višeg ranga" čije neispunjavanje ne može biti smatrano siromaštvom u užem smislu reči. Rad će pokazati u na koji način su ovi parametri korisni u pogledu boljeg razumevanja subjektivnog siromaštva, kao i u kakvoj je vezi subjektivno siromaštvo sa objektivnim pokazateljima relativnog siromaštva, naročito sa stopom rizika od siromaštva.

Subjektivno siromaštvo, iskazano kroz udeo onih koji teško i veoma teško sastavljaju kraj sa krajem, prati određene objektivne nalaze o siromaštvu, odnosno u vezi su sa objektivnim uzrocima siromaštva. Ovo je veoma značajno za analizu stanja u domaćinstvima koja se međusobno značajno razlikuju prema društvenom statusu, odnosno prema obrazovanju i statusu nosilaca domaćinstva na tržištu rada, kao i prema regionalnim ili rezidencijalnim razlikama, ukazujući na potrebu da se posebna pažnja mora obratiti na domaćinstva određene strukture, koja se nalaze na nižim lestvicama društvenog položaja, koja žive u pojedinim regionima ili u pojedinim tipovima naselja. Samohrano roditeljstvo, život u samačkim domaćinstvima i domaćinstvima sa velikim brojem članova (a naročito sa izdržavanom decom), potom nizak nivo obrazovanja, neintegrisanost u tržište

² Zakonom o socijalnoj zaštiti ("Sl. glasnik RS", br. 24/2011, čl. 88) predviđene su skale ekvivalencije koje uzimaju u obzir broj članova domaćinstva i decu do 18 godina i to tako što predviđa koeficijent 1 za nosioca domaćinstva, 0,5 za svakog narednog odraslog člana i 0,3 za svako dete do 18 godina.

rada, život u ruralnim područjima i van regiona Beograda, odlike su koje značajno utiču na teškoće u dostizanju određenog životnog standarda, odnosno na postojanje siromaštva; istovremeno, promene okolnosti koje su opisane ovim odlikama ili određena vrsta intervencije kroz javne politike u slučaju onih odlika koje ne mogu biti promenjene individualnim strategijama, mogu uticati i na smanjenje i subjektivnog i na objektivnog siromaštva.

Ključne reči: potrebni i raspoloživi prihodi, teškoće zadovoljenja potreba i ispunjavanja obaveza, struktura i veličina domaćinstva, regionalni i rezidencijalni status domaćinstva, društveni položaj i status domaćinstva, koeficijenti i skale ekvivalencije.

2. METODOLOGIJA

Baza podataka koja je korišćena za rad je baza istraživanja "Anketa o prihodima i uslovima života - SILC" koja je sprovedena u 2014. godini, na uzorku od 6055 domaćinstava. Za potrebe teme analize korišćen je deo baze koji se odnosi na **domaćinstva**, jer se ova tema u najvećoj meri bazira na odgovorima za celo domaćinstvo kao jedinicu posmatranja. Za pojedine analize uzet je u obzir i deo baze podataka o **pojedincima - članovima domaćinstva**, pre svega onaj deo koji se odnosi na *obrazovanje nosioca domaćinstva i njegov/njen status na tržištu rada*, jer su ove dve promenljive pokazale značajnu analitičku upotrebljivost u diferenciranju statusa celog domaćinstva.

Kao što je pomenuto u prethodnom delu, operativno-istraživačku okosnicu istraživačkog rada predstavlja 1) analiza **potrebnih mesečnih prihoda domaćinstva** kako bi se platili svi neophodni troškovi, odnosno analiza potrebe za određenim nivoom prihoda i 2) analiza opisa (ne)mogućnosti da se servisiraju sve dospele obaveze, odnosno **nemogućnosti da se "sastavi kraj sa krajem"** u toku jednog meseca. Osim originalnih promenljivih koje indikuju ova dva atributa, u toku rada je kreiran i veći broj sekundarnih promenljivih, kao i različite naknadne operacije koje su imale za cilj da detaljnije sekvenciraju temu istraživanja i omoguće jasnije zaključivanje. Te promenljive će biti objašnjene u fusnotama rada prilikom njihovog prvog pominjanja u tekstu.

3. ANALIZA PODATAKA IZ ANKETE O PRIHODIMA I USLOVIMA ŽIVOTA - SILC 2014

3.1. Deskriptivna analiza promenljivih koje indikuju subjektivnu dimenziju siromaštva

Inicijalna analiza pitanja "koliki minimalni neto prihodi su potrebni vašem domaćinstvu da biste platili ili sve troškove" ukazuje na to da su prosečna *potrebna* primanja znatno veća od objektivno prihodovanih, odnosno od *raspoloživih* primanja. Naime, prema podacima iz SILC ankete, na ukupnom uzorku, **domaćinstvu u Srbiji je u 2014. godini bilo, u proseku, potrebno 81.149 dinara mesečno da bi zadovoljilo svoje potrebe** (šta god da se sve sadrži u shvatanju tih potreba, a na šta jedan odgovor treba da pruži i ovaj rad).

Raspoloživi mesečni prihodi u 2014. godini su bili znatno manji od potrebnih i iznose 50.891 dinara, odnosno oko 62,7% od potrebnih³. Dalje, ukoliko se pogleda razlika između raspoloživih i potrebnih prihoda, dobija se podatak po kom je, na ukupnom uzorku, **udeo onih domaćinstava kojima su mesečni raspoloživi prihodi manji od potrebnih čak 84,2%**. Drugim rečima, samo 15,8% domaćinstava ima na raspolaganju prihode jednake ili veće od oni koji su im potrebni. Ukoliko bi se samo ovaj podatak uzeo kao jedan od mogućih indikatora siromaštva, on bi predstavljao jedan od najviših skorova koji su dobijeni u ovom istraživanju. To potvrđuje tezu da omogućavanje subjektivnog iskazivanja potreba kao jednog od potencijalnih indikatora siromaštva daje vrlo visoke vrednosti linija (pragova) siromaštva koja ne može biti korišćen kao isključivi i samostalni indikator, jer bi se politike smanjenja siromaštva u tom slučaju urušile pred različitim aspiracijama, očekivanjima i potrebama pojedinaca i domaćinstava. Osim toga, ovi rezultati ukazuje na važnost i detaljniju analizu i traženje odgovora na pitanja čime se može objasniti

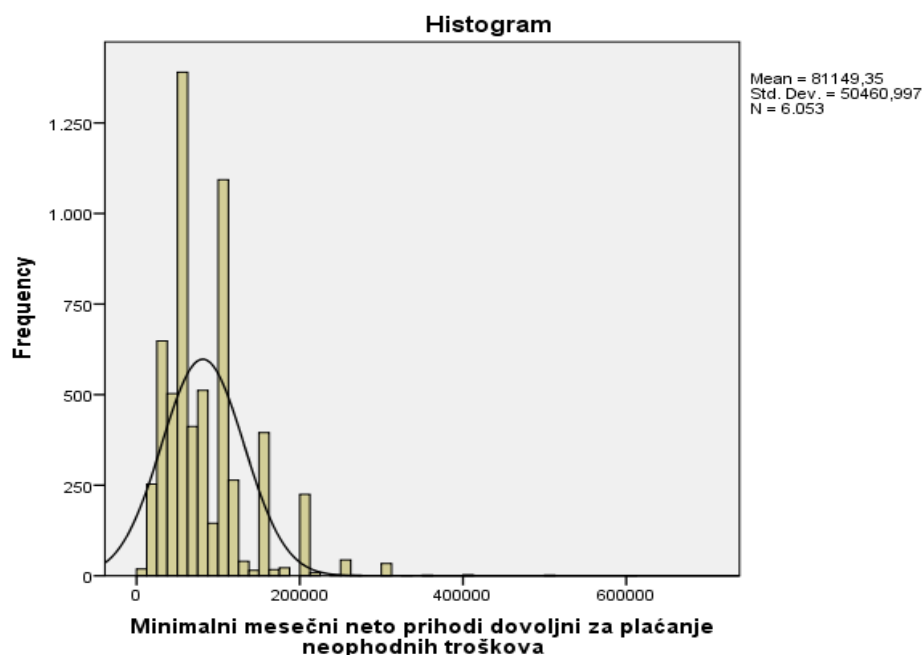
ovako velika razlika između raspoloživih i potrebnih prihoda, odnosno šta bi, eventualno, mogle biti potrebe domaćinstava koje su "ugrađene" u ovo pitanje koji indikuju subjektivno blagostanje ili siromaštvo.

Ovo pitanje u bazičnoj, deskriptivnoj analizi pokazuje određene statističke tendencije prema kojima prosečna vrednost (aritmetička sredina) nije dovoljan pokazatelj karaktera ove promenljive, što zahteva dodatne analize i objašnjenja.

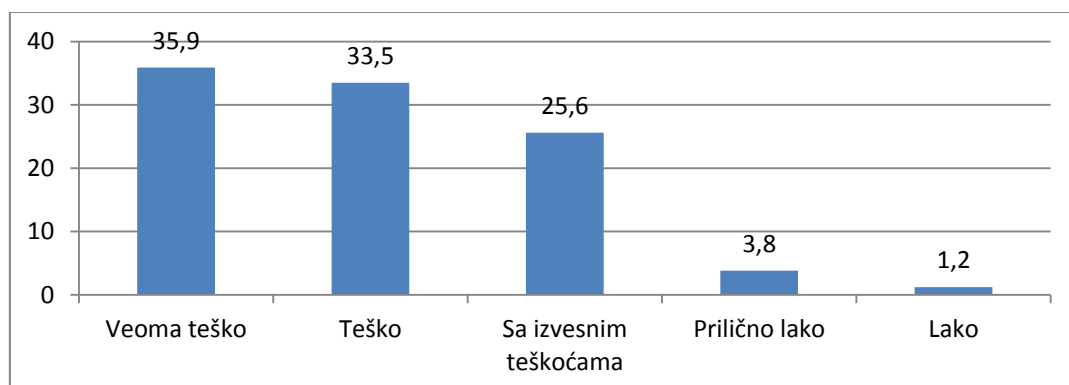
Grafikon 1. pokazuje značajno odstupanje ove promenljive od takozvane "normalne raspodele", odnosno ukazuje na asimetriju u levo, u pravcu nižih vrednosti, ali sa dugačkim prostiranjem linije raspodele "u desno", u pravcu visokih vrednosti. Analiza pokazuje da u ovoj promenljivoj postoje značajne ekstremne vrednosti u pravcu visokih potrebnih prihoda, koje maksimum dostižu u iznosu od čak 600.000 dinara potrebnih mesečnih prihoda. Imajući u vidu relativno visoku standardnu devijaciju (više od 50.000 dinara) i veliki razmak između najniže i najviše vrednosti (čak 595.000 dinara, jer je najniža potrebna vrednost svega 5.000 dinara), može se zaključiti da **postoje značajne razlike u pogledu potrebnih mesečnih prihoda između domaćinstava**, što dodatno nameće potrebu za analizom i odgovorom na pitanje u čemu se ogledaju uzroci ovih razlika i koje to dodatne parametre je potrebno imati u vidu kada se govori o zadovoljavanju potreba domaćinstava.

³ Raspoloživi mesečni prihodi su dobijeni tako što je promenljiva koja sumira raspoložive godišnje prihode domaćinstva za 2014. godinu podeljena sa 12, odnosno sa ukupnim brojem meseci.

GRAFIKON 1. Osnovna statistika pitanja o minimalnim mesečnim prihodima dovoljnim za plaćanje neophodnih troškova

GRAFIKON 2. Kada razmišljate o ukupnom prihodu, smatrate li da je vaše domaćinstvo u mogućnosti da "sastavi kraj sa krajem", tačnije da plati sve neophodne troškove?

Naredni istraživački podsticaj daje i podatak da čak 35.9% domaćinstava u Srbiji tvrdi da veoma teško "sastavlja kraj sa krajem", a još 33,5% njih "teško". To znači da je, prema ovom parametru subjektivne dimenzije siromaštva, **skoro 69,4% domaćinstava ugroženo u pogledu životnog standarda**, što je za 5% više nego u SILC anketi za 2013. godinu, kada je taj broj iznosio 64,6%⁴. I ovo pitanje, stoga, zahteva nešto detaljniju analizu, jer ovako velika brojka, iako možda "precenjena", kako se to najčešće može čuti u kritici ovog pristupa, govori o odnosu objektivnog i subjektivnog siromaštva.

Deskriptivna analiza ovih pitanja na celom uzorku je samo prvi deo analize podataka o istraživanoj temi. Taj nivo analize nesumnjivo pokazuje da je **broj onih koji se osećaju subjektivno siromašnim izuzetno veliki**, kao i da postoje značajne razlike između domaćinstava u pogledu subjektivnog siromaštva. U nastavku rada će biti sprovede dodatne analize na ova dva pitanja, sa ciljem detaljnijeg odgovora na pitanja šta bi sve mogli biti faktori na ovaj način indikovanih dimenzija siromaštva, odnosno koje su to, eventualno, potrebe koje imaju pojedina domaćinstva u odnosu na neka druga. Ova vrsta analize treba i može da posluži i za kreiranje određene socijalne politike, odnosno politike socijal-

⁴ Matković G. i dr., 2015:7

nog uključivanja koje treba da budu senzitivne upravo u odnosu na ove potrebe, odnosno u odnosu na specifikume pojedinih domaćinstava, a koje opšte statistike često zamagljuju.

3.2. Karakteristike domaćinstava u kojima su raspoloživi prihodi manji od potrebnih

U ovom delu rada će biti analizirane karakteristike i struktura onih domaćinstava kojima su raspoloživi prihodi manji od potrebnih, kako bi se utvrdilo koji su to *objektivni uzroci subjektivnog osećaja siromaštva*, indikovanog razlikom između raspoloživih i potrebnih prihoda. Podsetimo, ukupan udeo ove grupe domaćinstava je vrlo visok i iznosi čak **84,2%** od ukupnog uzorka na kom je sprovedena SILC anketa, Ovaj deo analize bazira se na **veličini domaćinstva** (numeričkoj promenljivoj čiji je raspon od 1 do 10 i više članova domaćinstva) i na **tipu domaćinstva** (kategorijskoj, izvedenoj promenljivoj koja klasifikuje domaćinstva na 12 kategorija, prema broju i tipu članova, prema njihovoj starosti i statusu u pogledu toga da li su to izdržavana lica ili ne⁵).

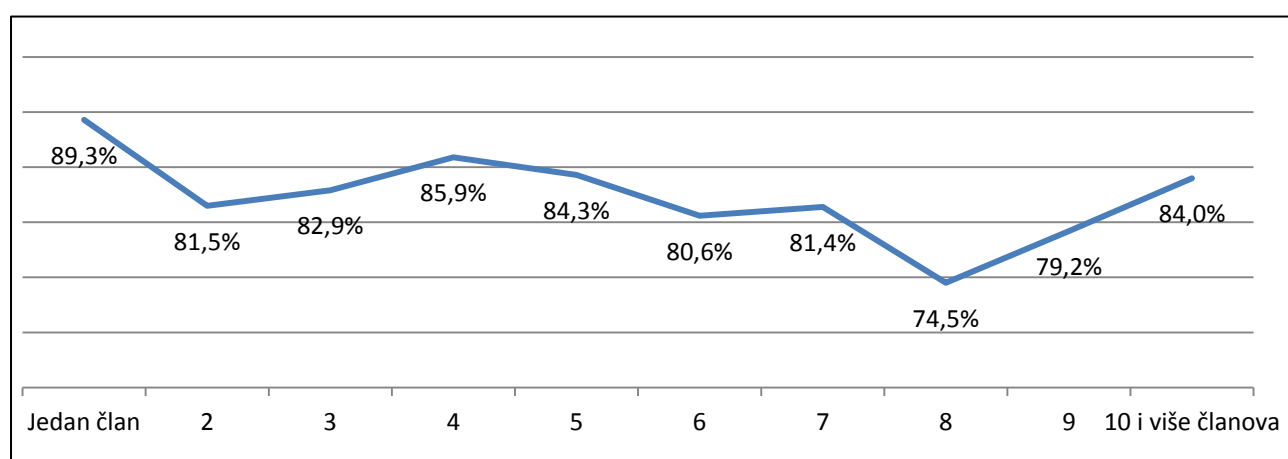
Podaci pokazuju da najveći udeo domaćinstava kod kojih su potrebni prihodi manji od raspoloživih postoji u slučaju *samačkih, jednočlanih domaćinstava* - kod te podgrupe domaćinstava, udeo je 89,3%. Međutim, zanimljivo je primetiti da nema značajnije sta-

tističke pravilnosti u pogledu promene (pada ili rasta) ovog udela koji nastaje sa povećanjem broja članova domaćinstva, kao što bi se to moglo očekivati (Cramer's V koeficijent je manji od 0,1). Kakvo može biti, eventualno, tumačenje ovakvog nalaza? Sa povećanjem broja članova povećava se i mogućnost doprinosa svakog od njih ukupnim prihodima domaćinstva, ali u isto vreme se povećavaju i potrebe domaćinstva. Osim toga, pretpostavka je i da se povećanjem ukupnog broja povećava i broj izdržanih lica, što dodatno povećava rashodnu stranu domaćinstva. Sve to pokazuje da nema značajnije pravilnosti na način da razlika između raspoloživih i potrebnih prihoda ravnomerno opada ili raste sa povećanjem broja članova - najbolja ilustracija za odsustvo te pravilnosti je kretanje linije na grafikonu 3, koja naizmenično raste i opada sa porastom broja članova i to za relativno mali broj procentnih poena. Samo broj članova domaćinstva, dakle, nije dovoljan pokazatelj i uzrok razlika koje postoje u pogledu udela domaćinstava koji imaju prihode manje od raspoloživih.

Situacija je nešto drugačija kada je u pitanju struktura, odnosno tip domaćinstva, jer ta promenljiva uzima u obzir ne samo broj, nego i karakter članova domaćinstva. A ta činjenica delimično pojašnjava u kom pravcu se kreću pravilnosti.

Najveći udeo onih kod kojih su raspoloživi prihodi manji od potrebnih imaju *domaćinstva samohranih roditelja sa jednim ili više izdržavane dece*⁶ (92,9%)

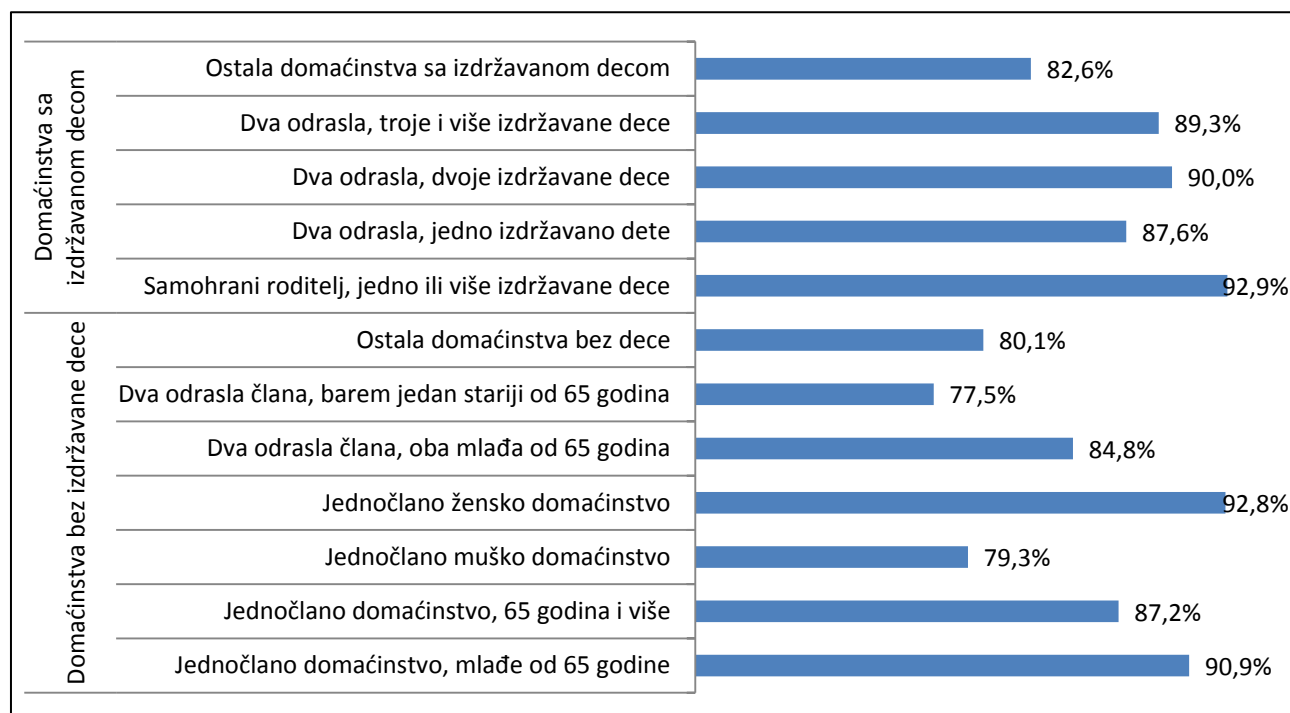
GRAFIKON 3. Udeo domaćinstava kojima su raspoloživi prihodi manji od potrebnih prema broju članova domaćinstva

⁵ Ovu klasifikaciju koristi i Eurostat u svojim analizama, a koje treba da uzmu u obzir što je moguće precizniju strukturu domaćinstva. Videti detaljnije na <http://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/data/database>

⁶ Domaćinstvo čiji je nosilac samohrani roditelj ima, u proseku, 2,3 članova, odnosno prosečan broj dece u ovom domaćinstvu je 1,3; posmatrano u procentima, najveći broj samohranih roditeljskih domaćinstava ima jedno izdržavano dete (64,6%), potom dvoje (34,5%) dok troje i više dece ima svega 0,9% ovih domaćinstava.

GRAFIKON 4. Udeo domaćinstava kojima su raspoloživi prihodi manji od potrebnih prema tipu domaćinstva

i *samačka ženska domaćinstva* (92,8%). Dakle, sudeći prema ovim rezultatima, najugroženija su domaćinstva koja čini samo jedan roditelj sa izdržavanim detetom (decom) i domaćinstva u kojima živi samo jedna osoba ženskog pola. Zanimljivo je primetiti i razliku koja postoji između samačkih muških i ženskih domaćinstava - muškarci koji žive sami nešto lakše od žena, očigledno, uspevaju da obezbede potrebne prihode, jer je udeo onih kod kojih su potrebni prihodi manji od raspoloživih u ovom tipu domaćinstva 79,3%. Ovaj podatak postaje jasniji ukoliko se pogleda starost nosilaca ova dva tipa domaćinstva (prosek je čak 75 godina) i mesto življenja (uglavnom retko naseljena, odnosno seoska područja) - reč je, dakle, uglavnom o ruralnim i staračkim domaćinstvima, u kojima su žene ugroženije iz više razloga (nedostatak prihoda, teškoće da radom u tim godinama ostvare prihode i tako dalje).

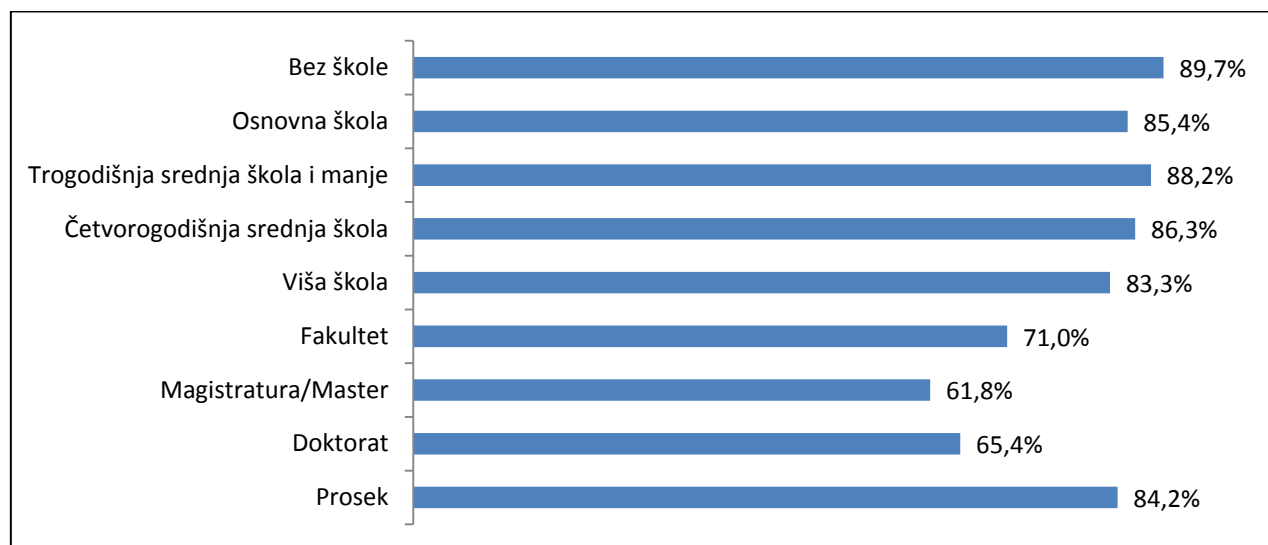
Najmanja razlika u udelu se može uočiti kod dvočlanih domaćinstava koja nemaju izdržavanu decu, a kod kojih je jedan (ili oba) člana stariji od 65 godina (77,5%). U tumačenju ovog nalaza potrebno je, opet, imati u vidu i prihodnu i rashodnu stranu, odnosno potrebe ovakvog domaćinstva i njihove troškove, koji su verovatno niski kako usled potreba koje ovakva domaćinstva imaju, tako i usled činjenice da u njima ne postoje izdržavana deca, koja iziskuju značajne rashode, pre svega u pogledu školovanja.

Uprkos *relativnim* razlikama između domaćinstva različite strukture, potrebno je imati u vidu i to da je i kod one grupe domaćinstava koja ima najmanje teškoća da premosti razlike između raspoloživih i potrebnih prihoda taj broj, apsolutno i pojedinačno posmatrano, vrlo visok (77,5%). Taj podatak je potrebno uvek imati u vidu i analizirane razlike posmatrati u relativnim relacijama, jer nema nijednog tipa domaćinstva u kom udeo onih koji imaju prihode manje od potrebnih iznosi, na primer, manje od 50%.

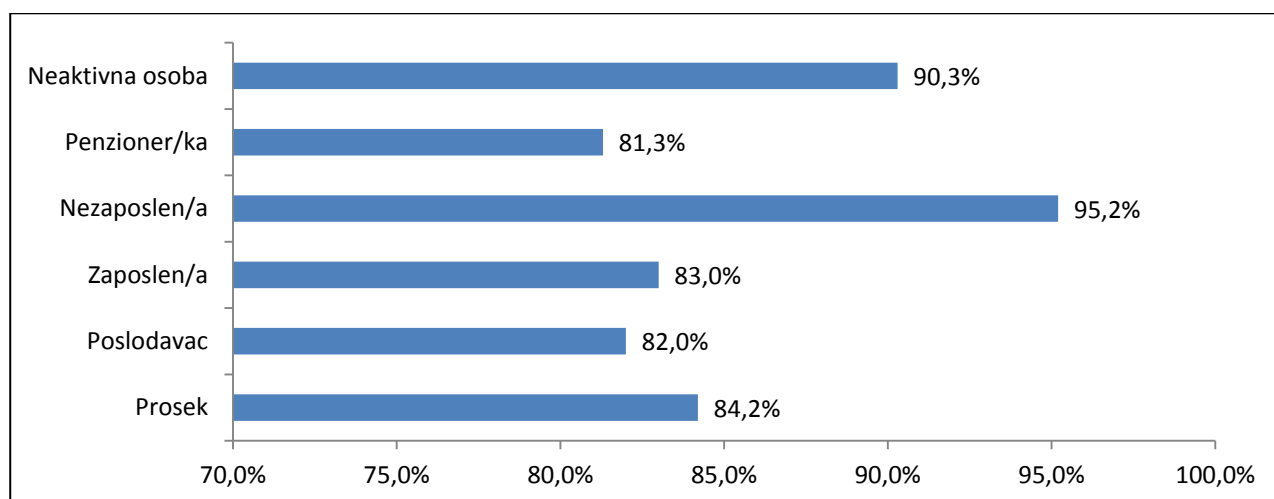
Stepen urbanizacije naselja i regioni nisu statistički značajni za formiranje razlike u udelu domaćinstava u pogledu raspoloživih i potrebnih prihoda. U tri grupe naselja različitog stepena naseljenosti (retko, umereno i gusto naseljena) broj onih koji imaju raspoložive prihode manje od potrebnih je vrlo blizu proseka i kreće se od 83% do 86%; u četiri statistička regiona⁷ situacija je vrlo slična (raspon udela je od 82% do 86%). Međutim, vrlo značajnu razliku, čak i značajniju od tipa domaćinstva, pokazuje *obrazovanje nosioca domaćinstva*, koji indikuje određeni socio-ekonomski status celog domaćinstva, odnosno pripadnost određenoj društvenoj grupi na skali društvene hijerarhije.

⁷ Regioni su u SILC anketi dati na osnovu NUTS2 klasifikacije: Istočna i južna Srbija, Šumadija i zapadna Srbija, Vojvodina, Beograd i Kosovo i Metohija (SILC anketa se ne sprovodi u poslednjem regionu).

GRAFIKON 5. Udeo domaćinstava kojima su raspoloživi prihodi manji od potrebnih prema obrazovanju nosioca domaćinstva

GRAFIKON 6. Udeo domaćinstava u kojima su raspoloživi prihodi manji od potrebnih prema ekonomskom statusu nosioca domaćinstva

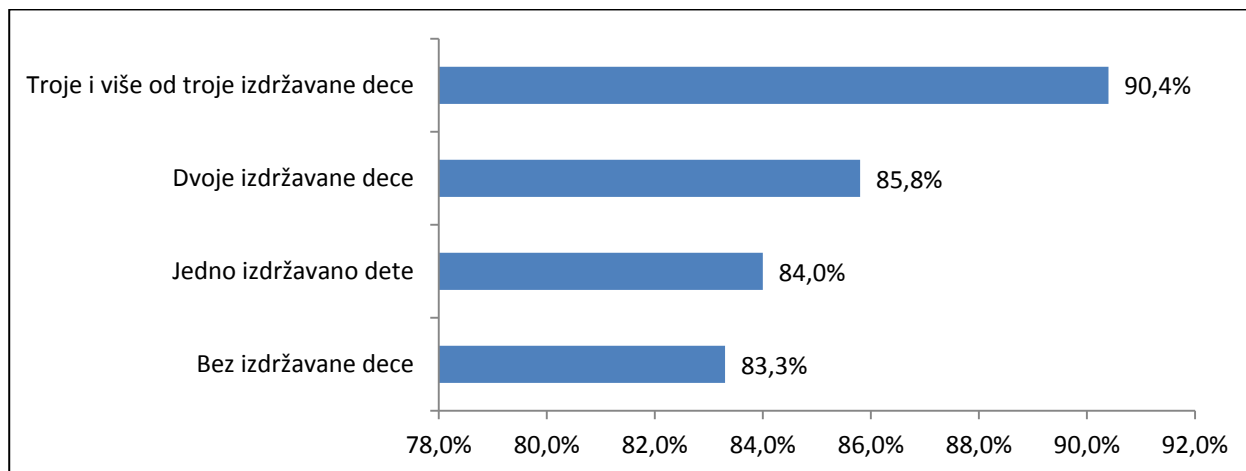
Na grafikonu broj 5 može se pratiti gotovo pravilan linerani pad učešća onih koji imaju prihode manje od potrebnih kako se povećava stepen obrazovanja nosioca domaćinstva. Tako, u onim domaćinstvima u kojima njihov nosilac nema završenu ni osnovnu školu, udeo onih koji imaju prihode manje od onih koji su im potrebni je skoro 90%; sa druge strane, domaćinstva čiji nosilac ima magistraturu i doktorat taj udeo nije veći od 65%. Naravno, potrebno je imati u vidu da domaćinstva čiji nosilac ima magistraturu ili doktorat čine u zbiru svega 1,5% od ukupnog broja domaćinstava u Srbiji; potrebno je, stoga, za "kritičnu liniju potrebnog obrazovanja" uzeti makar ona domaćinstva čiji nosilac ima završen fakultet, kojih je skoro desetina od ukupnog broja (9,5%), a u kojima je udeo onih koji imaju problem da zadovolje potrebe na osnovu ras-

položivih prihoda značajno manji od proseka i iznosi 71%. Ovi podaci predstavljaju jedan od dokaza za važnost ulaganja u obrazovanje kao putu ka smanjenju siromaštva, o čemu će više reči biti u zaključcima i preporukama rada.

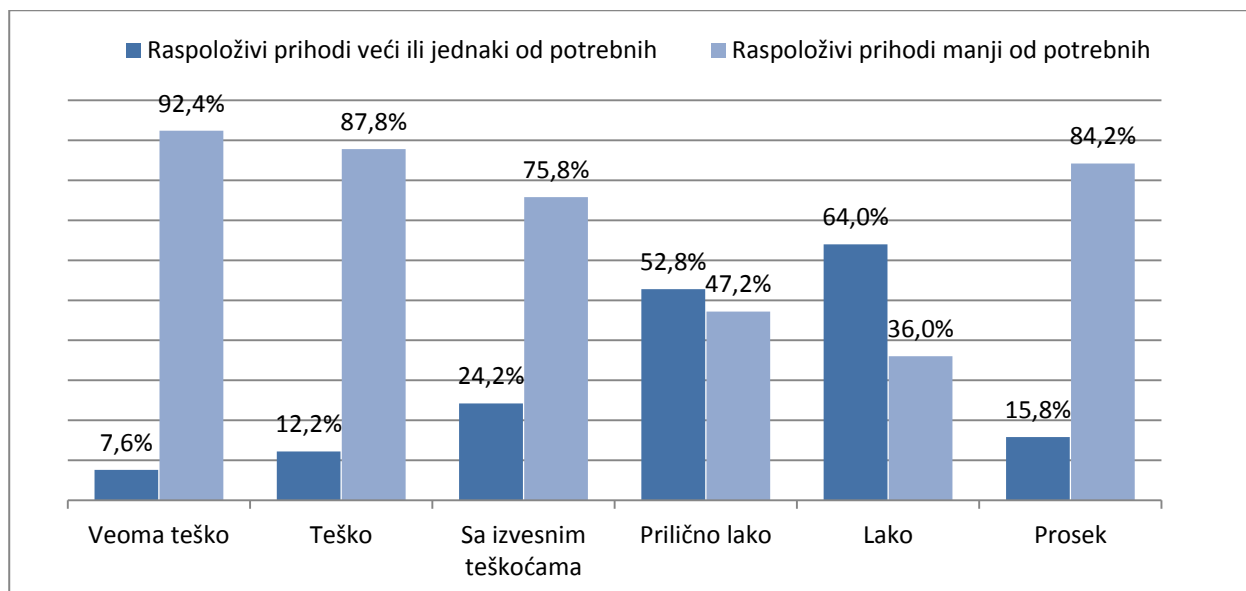
Kada je reč o *statusu nosioca domaćinstva na tržištu rada* (odnosno radnom statusu) mogu se primetiti razlike između dve grupe - samozaposlenih, zaposlenih i penzionera, sa jedne strane i nezaposlenih i neaktivnih lica⁸, sa druge (videti grafikon 6). Domaćinstva čiji nosioci ostvaruju prihode od zarade ili penzije međusobno su vrlo slična po procentu udela onih koji nemaju

⁸ Neaktivno lice na tržištu rada je lice koje je nezaposleno, ne traži posao i nije spremno da počne da radi u naredne dve nedelje.

GRAFIKON 7. Udeo domaćinstava u kojima su raspoloživi prihodi manji od potrebnih prema broju izdržavane dece

GRAFIKON 8. Udeo domaćinstava kojima su raspoloživi prihodi manji od potrebnih prema odgovoru na pitanje o teškoći da se "sastavi kraj a krajem"

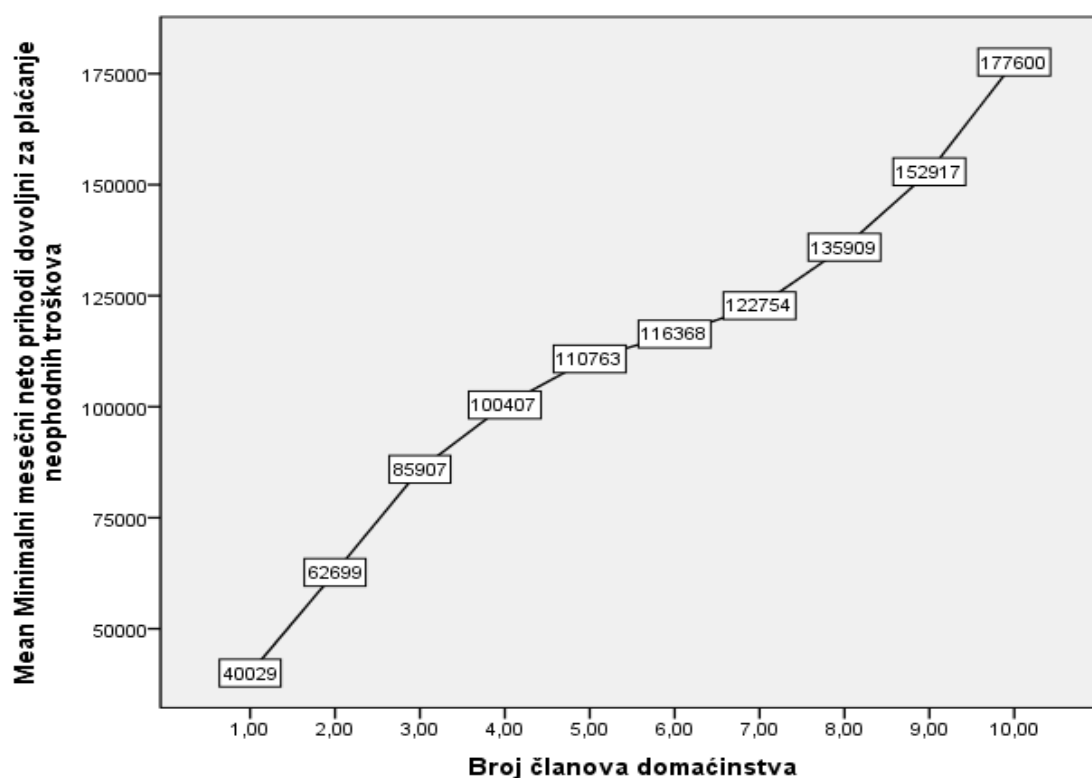
dovoljne prihode u odnosu na raspoložive i kreću se oko 82%; sa druge strane, u slučaju neaktivnih nosilaca domaćinstava taj udeo je 90%, dok kod nezaposlenih taj udeo dostiže čak 95%. Zaključak o potrebi povećanja zaposlenosti kao načinu za smanjenje siromaštva, indikovano razlikom između potrebnih i raspoloživih prihoda, sam po sebi se nameće iz ovakvog nalaza.

Sa porastom broja izdržavane dece u domaćinstvu povećava se udeo domaćinstava koja imaju prihode manje od potrebnih – tako procenat domaćinstva bez izdržavane dece koja imaju ovu vrstu teškoće iznosi 83,3%, dok je taj udeo, u slučaju domaćinstava koja imaju troje ili više od troje dece, veći od 90%.

Očekivano je utvrđena vrlo visoka korelacija između pitanja o nemogućnosti da se sastavi kraj sa krajem i udela domaćinstava sa prihodima nižim od potrebnih – čak 92,4% domaćinstava koja imaju prihode manje od potrebnih veoma teško ispunjavaju sve svoje obaveze i plaćaju dospele troškove; sa druge strane, 64% domaćinstava koja imaju prihode jednake ili veće od potrebnih sa relativnom lakoćom sastavljaju kraj sa krajem.

Ovaj nalaz je ilustrativan kao dokaz o međusobnoj komplemetarnosti i korelaciji ova dva indikatora subjektivnog siromaštva, što govori u prilog tezi da se oba mogu koristiti kada je potrebno utvrditi subjektivno siromaštvo.

GRAFIKON 9. Odnos broja članova domaćinstva i prosečnih mesečnih potrebnih prihoda

3.3. Iznosi potrebnih primanja i teškoće u zadovoljavanju potreba u odnosu na veličinu i tip domaćinstva

Prethodni deo analize je uzimao u obzir samo dihotomnu podelu domaćinstava koja imaju, odnosno nemaju dovoljne raspoložive prihode za zadovoljenje potreba i plaćanje troškova. U ovom delu analize biće detaljnije razmatrani *konkretni iznosi* neophodnih prihoda koje su navodila domaćinstva različite veličine i strukture. Ovo je jedna od ključnih relacija analize, jer se očekuju razlike u potrebnim prihodima upravo u pogledu strukture i veličine domaćinstva.

Veza između **visine potrebnih prihoda domaćinstva i broja članova domaćinstva** merena je koeficijentom linearne korelacije, koji u ovom slučaju iznosi 0,62, sa statističkom značajnošću od $p=0.00$. Šta to, praktično, znači? Postoji pozitivna statistična veza između ove dve pojave - *sa porastom broja članova domaćinstva, rastu i potrebni iznosi prihoda za zadovoljnje potreba*. Kada je reč o jačini te veze, ona je relativno jaka⁹.

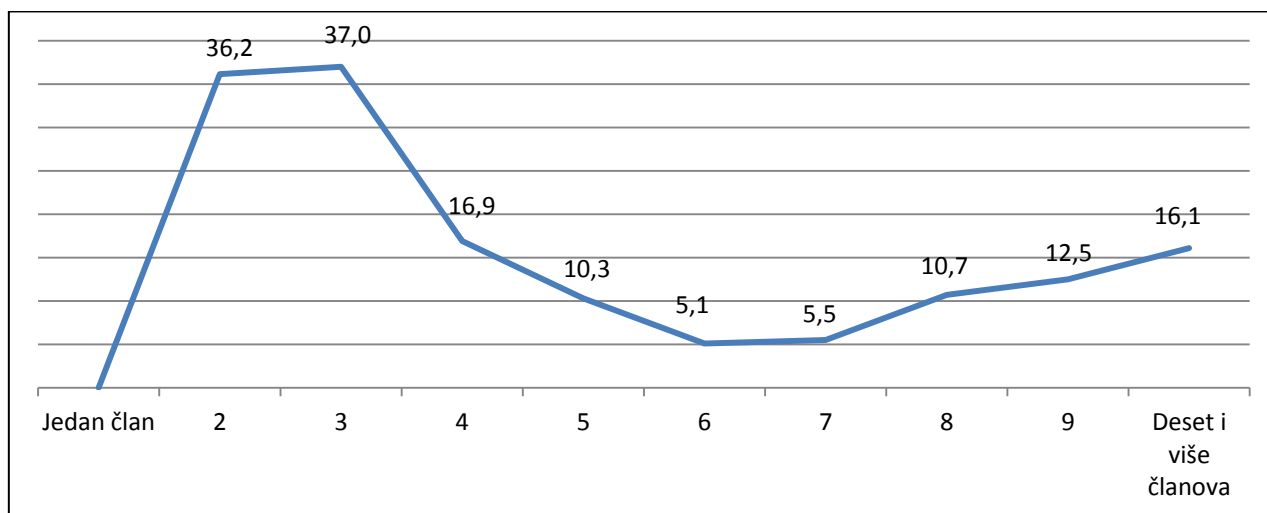
Kakva je moć predviđanja jedne promenljive drugom, odnosno u kom broju slučajeva se može reći da će porast broja članova domaćinstva uzrokovati porast iznosa potrebnih prihoda? O tome nam govori koeficijent determinacije koji je u ovom slučaju 38%¹⁰. Broj članova domaćinstva objašnjava 38% varijabiliteta (promenljivosti) potrebnih prihoda, što je umereni deo zajedničke varijanse, koja podrazumeva da će se sa promenom (porastom) broja članova domaćinstva povećati i iznos potrebnih prihoda. Ipak, ostaje značajan deo varijabiliteta potrebnih prihoda koji je uslovljen (objašnjen) drugim parametrima, pa ćemo u nastavku proveriti da li je jedan od tih parametara struktura, a ne samo veličina domaćinstva.

Pre toga, zanimljivo je primetiti da, iako postoji linearna veza između veličine domaćinstva i visine potrebnih prihoda, ona ne raste linearnom srazmerom. Grafikon 9 prikazuje prosek potrebnih mesečnih prihoda po članu domaćinstva. Kretanje "nagiba" govori u kojim slučajevima je rast brži, a kada porast broja članova ne prati srazmeran porast potrebnih primanja.

⁹ Prema brojnim autorima, svaka vrednost viša od 0.5 može se smatrati jakom vezom (Cohen, 1988, Pallant, 2011:137)

¹⁰ Koeficijent determinacije je kvadrirani koeficijent korelacije (R^2) koji govori o procentu zajedničke varijanse, a koji pojedini autori koriste radi jednostavnije interpretacije koeficijenta korelacije (Soldić-Aleksić J. 2011:180)

Grafikon 10. Procenat povećanja potrebnih prihoda prema broju članova domaćinstva (od 1 do 10 i više članova)*

* Za svaki broj članova procenat računat kao dodata razlika u odnosu na prethodnu veličinu domaćinstva.

Jednočlanom domaćinstvu, u proseku, potrebno je nešto više od 40.000 dinara kako bi zadovoljilo svoje mesečne potrebe, platilo sve račune i dospele obaveze. Jednočlano domaćinstvo je uzeto kao "nulta tačka" u ovoj analizi. Za dvočlano domaćinstvo potrebno je 62.229 dinara, što je dodatnih 36% prihoda koje je potrebno jednočlanom; za tročlano domaćinstvo neophodno je 85.907 dinara prihoda, što je oko 37% u odnosu na potrebne prihode dvočlanog domaćinstva i tako dalje. Nakon toga, porast je sporiji, tako da je razlika između šest, sedam i osam članova svega do oko 5% (videti grafikon broj 10). Potrebni prihodi ponovo rastu od onih domaćinstava koja imaju od osam do deset članova, ali je broj tih domaćinstava u ukupnoj strukturi relativno mali (zbir domaćinstava koja imaju osam, devet i deset i više članova je svega 1,7% ukupnog uzorka), zbog čega ona neće biti predmet posebne analize.

Očigledno je da **određeni troškovi domaćinstva nisu u direktnoj srazmeri sa brojem članova, odnosno da su fiksnog karaktera i da ne opadaju/ne rastu u odnosu na smanjenje/porast broja članova**. Reč je o, na primer, troškovima stanovanja koji su u vezi sa veličinom stana, a ne brojem članova domaćinstva i isti su bez obzira da li u stanu živi jedna ili više osoba, potom o troškovima korišćenja automobila, kupovine novina i slično. Reč je o takozvanim "neekskluzivnim i nerivalskim" dobrima (Bogićević B., i dr., 2003:109), koja istovremeno ili sukcesivno može koristiti više članova domaćinstva bez da upotreba tih dobara zahteva progresivno povećanje troškova. Sa druge strane, kod određenog "kri-

tičnog" broja članova domaćinstva (a prethodni podaci ukazuju da je to slučaj sa više od četiri člana) dolazi do određene "homogenizacije" karakteristika pojedinih članova, a time i do homogenizacije potreba koje se mogu zadovoljiti "ne-ekskluzivnim dobrima" - na primer, više dece sličnog uzrasta u jednom domaćinstvu smanjuje potrebe za kupovinom udžbenika ili garderobe svakom podjednako, usled prakse međusobnog "nasleđivanja"; slična praksa postoji i kod odraslih osoba sličnog uzrasta i istog pola kada je u pitanju na primer, nabavka i razmena garderobe.

Ovu hipotezu proverićemo i u slučaju strukture domaćinstva koja uzima u obzir broj, ali i starost i status članova domaćinstva u smislu njihove izdržavanosti.

Kao što je prikazano u prethodnom delu rada, jednočlano domaćinstvo predstavlja takozvanu "nultu tačku" kom je potrebno 40.029 dinara da bi moglo da plati sve svoje tekuće troškove bez zaduživanja i odlaganja, odnosno bez rizika da upadne u jednu vrstu rizika od siromaštva.

Na osnovu podataka u tabeli broj 1 možemo videti da nisu sva jednočlana domaćinstva u istom položaju, odnosno da među njima ima značajnih razlika u pogledu starosti i pola onoga ko živi sam u domaćinstvu. Tako, najmanje potrebe iskazuju samačka ženska domaćinstva (svega 34.538 dinara), što je kompatibilno nalazu po kom je ovaj tip domaćinstva među najugroženijim u pogledu nemogućnosti da ostvari potrebne prihode. Ova dva nalaza ukazuju na snižavanje aspiracija ovog tipa domaćinstva, jer osim toga što više od 90% njih ima na raspolaganju prihode manje od potrebnih,

TABELA 1. Prosečni potrebni mesečni prihodi prema tipu domaćinstva

Tip domaćinstva		Potrebni prihodi (u RSD)
Domaćinstva bez izdržavane dece	Jednočlano domaćinstvo, mlađe od 65 godina	44.975
	Jednočlano domaćinstvo, 65 godina i više	47.951
	Jednočlano muško domaćinstvo	38.542
	Jednočlano žensko domaćinstvo	34.538
	Dva odrasla člana, oba mlađa od 65 godina	69.185
	Dva odrasla člana, barem jedan stariji od 65 godina	56.904
	Ostala domaćinstva bez dece	91.730
Domaćinstva sa izdržavanom decom	Samohrani roditelj, jedno ili više izdržavane dece	70.663
	Dva odrasla, jedno izdržavano dete	92.647
	Dva odrasla, dvoje izdržavane dece	100.225
	Dva odrasla, troje i više izdržavane dece	103.314
	Ostala domaćinstva sa izdržavanom decom	115.052

njihova projekcija potrebnih prihoda je najniža od svih 12 razmatranih tipova domaćinstva. Sa druge strane, najveće potrebe za prihodima među samačkim domaćinstvima iskazuju ona u kojima pojedinac ima više od 65 godina (47.951), što se eventualno može dovesti u vezu sa zdravstvenim potrebama i izdacima koje pripadaju ovoj starosnoj grupi.

Fenomen sniženih potreba i sniženih aspiracija se može videti i u slučaju samohranih roditeljskih domaćinstava, koja u odnosu na sva domaćinstva u podgrupi onih domaćinstava koja imaju izdražavnu decu iskazuju najmanje potrebne prihode, nešto više od 70.000 dinara. Sa porastom broja odraslih članova i broja izdržavane dece, rastu i potrebni prihodi, koji svoj maksimum dostižu u slučaju "ostalih domaćinstava sa izdržavanom decom" - 115.052 dinara, čiji je prosečan broj članova znatno veći od proseka i iznosi 5.6 članova.

Zanimljiv je i nalaz u pogledu domaćinstava koja nemaju izdržavanu decu, a koja spadaju u kategoriju "ostala", koja su iskazala najveće potrebne prihode u podgrupi onih koji nemaju izdržavanu decu. Ukoliko pogledamo prosečan broj članova u ovom do-

maćinstvu, koji je 3,5, možemo zaključiti da u ovom slučaju potrebni prihodi imaju direktne veze sa brojem članova odraslih osoba.

Pogledajmo sada i razliku između dvočlanih domaćinstava koja se razlikuju u pogledu starosti svojih članova. Ukoliko su oba člana mlađa od 65 godina i nemaju izdržavanu decu u svom domaćinstvu, njihovi mesečni potrebni prihodi će biti 69.185 dinara, odnosno za oko 21% veći u odnosu na ono domaćinstvo u kom su su lica starija od 65 godina (a kojima je potrebno 56.904). Dakle, u ovom slučaju se vidi da su potrebe mlađih nešto veće od potreba starijih osoba, odnosno da postoji određeno smanjenje potreba, a time i troškova, sa porastom broja godina - jedno od mogućih objašnjenja je da se, usled objektivno i biološki uslovljene smanjene mobilnosti starijih, smanjuju troškovi putovanja, izlazaka, troškova putovanja do posla i nazad. Sa druge strane, nesumnjivo je i da starija lica imaju određeno povećanje specifičnih potreba, na primer u oblasti zdravstva i lečenja, ali su njihove generalne životne aspiracije snižene (na primer, rešeno stambeno pitanje, što je kod mlađih ređe slučaj), što uzrokuje smanjenje potrebnih prihoda.

TABELA 2. Prosečni potrebni mesečni prihodi prema broju odraslih članova u domaćinstvu

Broj odraslih osoba u domaćinstvu	Potrebni prihodi	% povećanja potrebnih prihoda u odnosu na prethodnu grupu*	Koeficijent razlike**
Jedna odrasla osoba	40.029	0	0
Dve odrasle osobe	76.787	79,40	1,79
Tri odrasle osobe	92.393	20,32	1,20
Četiri odrasle osobe	101.456	9,81	1,10
Pet odraslih osoba	122.131	20,38	1,20
Šest i više odraslih osoba	141.447	15,82	1,16

* Broj je računat kao procenat razlike između dve susedne grupe odgovora. Susedne grupe su one do kojih dolazi do uvećanja za po jednog člana domaćinstva.

** Koeficijent razlike je izračunat kao proizvod dve susedne grupe; na primer, $56.904 : 40.029 = 1,42$. Što je ovaj broj bliži jedinici, to su dve susedne grupe sličnije i obrnuto.

Tabela 2, u kojoj su prikazani potrebni mesečni prihodi samo u odnosu na broj odraslih osoba (stariji od 18 godina), ukazuje na određene pravilnosti u rastu potrebnih prihoda do kojih dolazi sa povećanjem broja odraslih lica. Kao što je već utvrđeno, jednočlanom domaćinstvu (a koje čini jedan *odrasla* član) potrebno je 40.029 dinara; domaćinstvu sa dva odrasla člana potrebno je 76.787 dinara, odnosno 79,4% prihoda više nego jednočlanom, tročlanom za 20,3% više nego domaćinstvu sa dva odrasla člana i tako dalje.

Kako bi se mogao tumačiti ovaj rast? Veći broj odraslih osoba u domaćinstvu pretpostavlja i povećanje razlike među njima (pre svega u pogledu godina, a time i po drugim odlikama) - malo je verovatno da tri i više odraslih osoba u jednom domaćinstvu (podsetimo, prosek je 3.5 članova) budu osobe istog pola i sličnih godina, pa hipoteza o homogenizaciji potreba uzrokovanih demografskim sličnostima ne igra toliko ulogu. Verovatnije je da je u ovim slučajevima reč o višegeneracijskim domaćinstvima u kojima svaka generacija ima svoje potrebe (na primer, u pogledu nabavke garderobe, korišćenja slobodnog vremena, zdravstvene zaštite, pa i načina ishrane). Sve to se reflektuje i na *porast potrebnih mesečnih prihoda u odnosu na porast broja odraslih osoba u domaćinstvu*. Ipak, to povećanje nije matematički progresivno, jer do uvećanja ne dolazi za 100% sa svakim odraslim članom, što je i očekivano zbog

takozvanih fiksnih troškova na rashodnoj strani, koji se ne menjaju sa porastom broja odraslih lica.

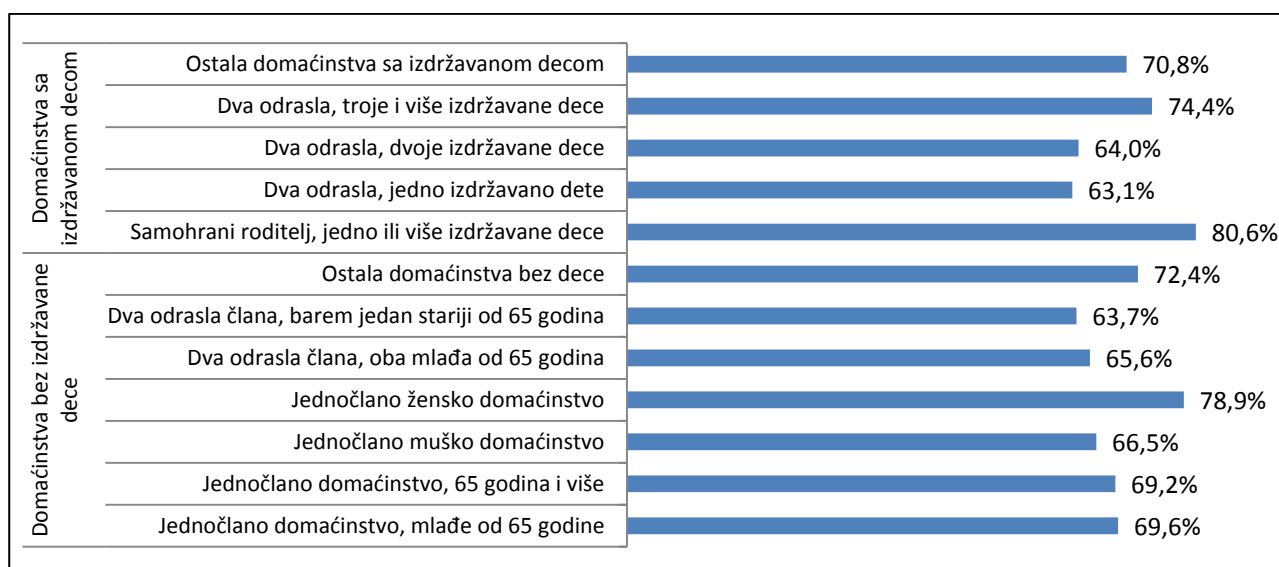
Za razliku od prethodne tabele, porast potrebnih prihoda u slučaju porasta broja izdržavane dece je manji nego u slučaju povećanja potrebnih prihoda u zavisnosti od povećanja broja odraslih članova. Kao što se može videti u tabeli broj 3, domaćinstvu sa jednim izdržavanim detetom potrebno je blizu 57% više prihoda nego domaćinstvu bez dece¹¹, dok je taj procenat u slučaju drugog deteta dodatnih 6%, u slučaju trećeg 10%. Troje i više od troje dece u domaćinstvu pretpostavlja i nešto veće starosne razlike među njima, usled čega dolazi do "heterogenizacije" potreba, odnosno do situacije u kojoj je korišćenje istih dobara od strane svakog deteta manje izvesno i nešto teže ostvarivo. To može biti objašnjenje za porast procenta potrebnih prihoda između domaćinstava sa jednim i dvoje i dvoje i troje/više od troje dece. Ipak, taj porast je i dalje manji nego u slučaju porasta kod povećanja broja odraslih članova u domaćinstvu, o čemu govore i niski koeficijenti razlike kod dvoje i troje i više dece (koeficijenti su blizu jedan).

¹¹ Treba imati u vidu i to da su domaćinstva bez izdržavane dece, u proseku, domaćinstva da većom prosečnom starošću članova (prosek godina u ovom tipu domaćinstva je 63.3 godine), a u tabeli broj 1 je već pokazano da ova domaćinstva imaju niže potrebe, odnosno da iskazuju niže potrebne prihode od drugih tipova domaćinstva.

TABELA 3. Prosečni potrebni mesečni prihodi prema broju izdržavane dece u domaćinstvu

Broj izdržavane dece	Potrebni prihodi	% povećanja potrebnih prihoda u odnosu na prethodnu grupu	Koeficijent razlike
Bez izdržavane dece	64.644	0	0
Jedno izdržavano dete	101.239	56,61	1,57
Dvoje izdržavane dece	107.744	6,43	1,06
Troje i više izdržavane dece	118.392	9,88	1,10

GRAFIKON 11. Zbir odgovora „veoma teško” i „teško sastavljamo kraj sa krajem” u odnosu na strukturu domaćinstva.

Kada je reč o vezi između teškoće "sastavljanja kraja sa krajem" i broja odraslih članova domaćinstva ili broja izdržavane dece, ona statistički postoji, ali je minimalna – signifikantnost p je u oba slučaja 0,00, ali je *Cramer's V* koeficijent u oba slučaja vrlo nizak (manji od 0.1). Očigledno je da je teškoća sastavljanja kraja sa krajem gotovo podjednaka u svim varijantama domaćinstava onda kada se ona stukturiraju po broju odraslih članova ili po broju dece (po principu izreke da je "svakom svoja muka najteža").

Pitanje o teškoći sastavljanja kraja sa krajem pokazuje važne rezultate u odnosu sa pitanjem kojim se indikuje struktura domaćinstva i to zbog toga što se tu još jednom pokazuju ranije utvrđene teškoće sa kojima se suočavaju samohrana domaćinstva sa decom i jednočlana ženska domaćinstva. U slučaju ova dva tipa domaćinstva, procenat onih koji tvrde da teško i veoma teško žive od početka do kraja meseca je čak 80,6%, odnosno 78,9% (podsetimo, prosek je 69,4%).

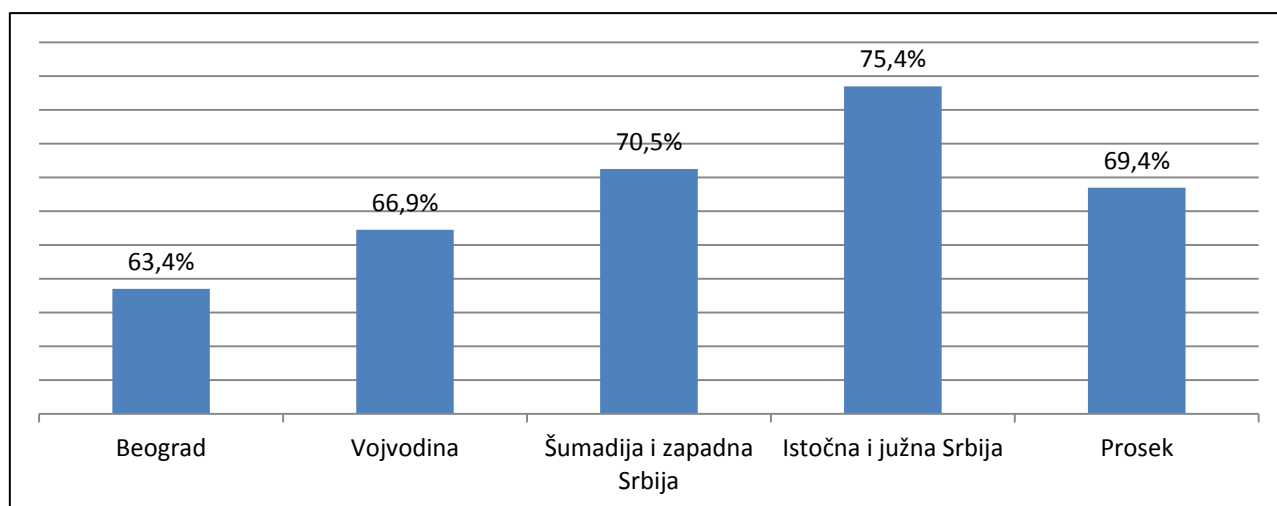
3.4. Iznosi potrebnih primanja i teškoće u zadovoljavanju potreba u odnosu na regionalne i rezidencijalne razlike između domaćinstava

Naredni nivo analize treba da pokaže eventualne razlike u subjektivno doživljenom siromaštvu u odnosu na statističke regione i rezidencijalni status domaćinstva („stepen urbaniteta", odnosno karakter naselja u pogledu gustine naseljenosti). Prema brojnim parametrima, Srbija je zemlja značajnih regionalnih razlika i razlika između gradskog i seoskog stanovništva, pa je potrebno proveriti i da li se ove objektivne razlike reflektuju i u odnosu na potrebe i aspiracije građana i domaćinstava, odnosno na indikaciju subjektivnog siromaštva domaćinstava koja žive u različitim regionima ili u različitim tipovima naselja.

TABELA 4. Prosečni potrebni mesečni prihodi prema regionima

Region	Potrebni prihodi	% povećanja potrebnih prihoda u odnosu na prethodnu grupu	Koeficijent razlike u odnosu na prethodnu grupu	Prosečan broj članova domaćinstva
Istočna i južna Srbija	68.699			3,2
Šumadija i zapadna Srbija	76.223	11,0	1,11	3,0
Vojvodina	78.472	3,0	1,03	3,3
Beograd	112.691	43,6	1,44	3,3

GRAFIKON 12. Teškoće zadovoljavanja potreba prema regionu (zbir odgovora "teško" i "veoma teško" sastavljamo kraj sa krajem")

Objektivne regionalne razlike¹² su uočljive i u pogledu subjektivno iskazanih potrebnih mesečnih prihoda - te razlike nisu tolike između svakog od četiri statistička regiona međusobno, koliko su uočljive između Beograda, sa jedne strane, i svih ostalih regiona, sa druge strane. Najniži potrebni prihodi su iskazani u regionu južne i istočne Srbije - 68.699 dinara; u regionima koji obuhvataju Šumadiju i zapadnu Srbiju i Vojvodinu potrebni su približno slični mesečni prihodi, dok je u slučaju Beograda odstupanje značajno, čak za 43,6% više od Vojvodine kao "prve susedne grupe", odnosno regiona; prosečnom domaćinstvu u regionu glavnog grada potrebno je čak 112.691 dinar mesečnih prihoda da bi zadovoljilo svoje potrebe, što je čak za 64% više od regiona istočne i južne Srbije.

¹² Regionalni bruto domaći proizvod po stanovniku u 2012. godini pokazuje drastične razlike između, na primer, Beograda (171.4) i istočne i južne Srbije (65.4) - videti detaljnije u Matković i dr., 2015:55.

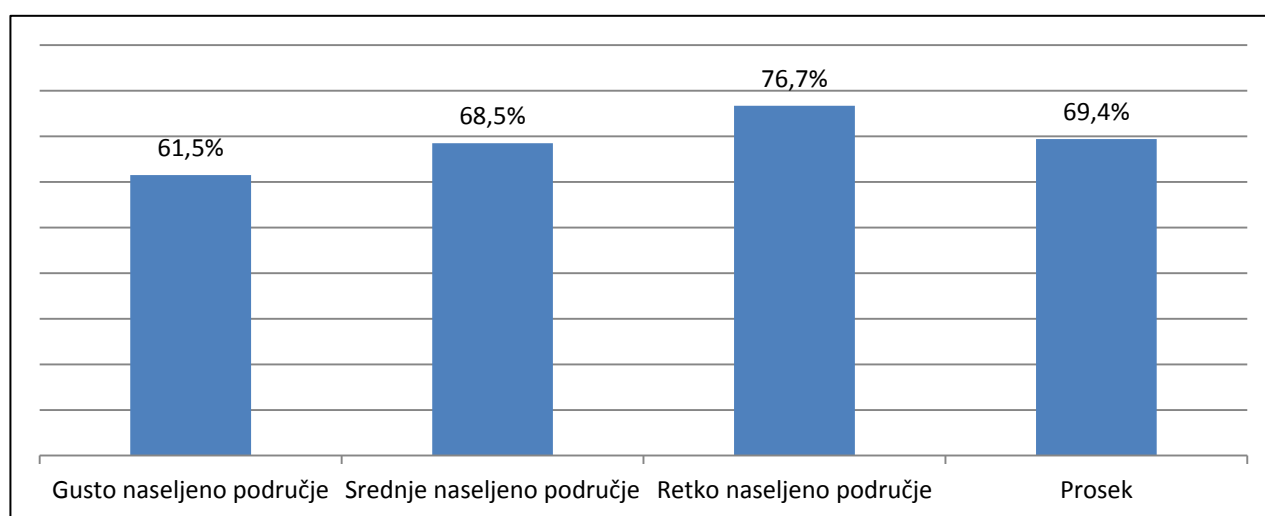
U cilju provere da ovako velike razlike nisu, eventualno, posledica razlike u broju članova domaćinstva prema regionima, u tabeli broj 4 je data i kolona u kojoj je izračunat prosečan broj članova domaćinstva u svakom regionu. Iz tog podatka se može videti da gotovo da uopšte nema razlike u prosečnom broju članova domaćinstva po regionima, što znači da iskazane potrebe u primanjima u beogradskom regionu nemaju veze sa, na primer, veličnom domaćinstva u tom regionu.

Da li odgovori na prethodno pitanje znače da stanovnici Beograda imaju znatno drugačije, odnosno znatno veće potrebe, očekivanja i aspiracije od stanovnika drugih regiona ili su troškovi života u Beogradu veći i zahtevaju znatno veće prihode nego u drugim regionima? Verovatno se konačni odgovor na ovo pitanje sastoji delom iz odgovora na oba podpitanja, ali je veoma teško utvrditi u kojoj srazmeri. U svakom slučaju, razlike postoje i indikator subjektivnog siromaštva nije isti u Beogradu i drugim

TABELA 5. Prosečni potrebni mesečni prihodi prema stepenu urbaniteta

Stepen urbaniteta	Potrebni prihodi	% povećanja potrebnih prihoda u odnosu na prethodnu grupu	Koeficijent razlike u odnosu na prethodnu grupu	Prosečan broj članova domaćinstva
Retko naseljeno područje	71.216			3,3
Srednje naseljeno područje	82.340	24,8	1,16	3,2
Gusto naseljeno područje	91.871	21,2	1,12	3,0

GRAFIKON 13. Teškoće zadovoljavanja potreba prema tipu naselja (zbir odgovora "teško" i "veoma teško sastavljamo kraj sa krajem")

regionima, upravo zbog onog dela odgovora koji govori o troškovima života u tom regionu, a koji su i objektivno veći u odnosu na druge regione (na primer, troškovi stanovanja).

Sa druge strane, iako su u regionu Beograda potrebni znano veći mesečni prihodi u odnosu na druge regione, potrebe se, očigledno, lakše zadovoljavaju, jer se nešto lakše sastavlja "kraj sa krajem". Iako te razlike nisu drastične, odnosno iako je broj onih koji u Beogradu teško i veoma teško sastavljaju kraj sa krajem veći od 60%, taj broj je svakako manji od proseka, a naročito je manji od, na primer, regiona istočne i južne Srbije, gde je taj broj 75,4%.

Slična situacija je i sa razlikama koje postoje u pogledu tipa naselja, odnosno u stepenu naseljenosti. Za retko naseljena područja potrebna primanja po domaćinstvu iznose 71.216 dinara, odnosno manje od proseka; naselja srednjeg stepena gustine naseljenosti su na nivou proseka, dok je u gusto naseljenim područjima domaćinstvu potrebno nešto više od 90.000

dinara - dakle razlike između ova tri tipa naselja su međusobno od 21% do 25%. Šta to može podrazumevati? Najmanje dve stvari - retko naseljena područja su uglavnom seoska područja u kojima a) postoji sopstvena proizvodnja hrane i uglavnom regulisano vlasništvo nad stanom, time i smanjenje troškova po tim osnovama i u kojima b) postoji i manje slobodnog vremena i manje mogućnosti za ostvarivanje određene vrste potreba, kakve su, na primer, kulturne ili sportske potrebe, potrebe za upotpunjavanjem slobodnog vremena i razonode i slično. Sa druge strane, gusto naseljena područja su uglavnom urbana, gradska područja u kojima postoje veći troškovi stanovanja, veći komunalni troškovi, troškovi nabavke hrane, kao i veći "izazovi" nastali usled veće količine slobodnog vremena i mogućnosti da se ostvare različite vrste "post-materijalističkih" troškova.

Ni u ovom slučaju, prosečan broj članova domaćinstava nije intervenišući faktor, jer je prosečan broj vrlo sličan u sva tri tipa urbanizovanosti naselja.

Iako je u retko naseljenim područjima potrebno manje mesečnih prihoda, ona ipak teže sastavljaju kraj sa krajem, odnosno imaju više teškoća da plate sve svoje troškove i dospele obaveze - tako, čak 76,7% domaćinstava u retko naseljenim područjima i naseljima teško ili veoma teško sastavlja kraj sa krajem, dok je taj procenat u slučaju gusto naseljenih područja, odnosno u gradovima, "svega" 61,9%.

3.5. Iznosi potrebnih primanja i teškoće u zadovoljavanju potreba u odnosu na nivo obrazovanja i status nosioca domaćinstva na tržištu rada

Velike razlike u pogledu potrebnih mesečnih prihoda se mogu uočiti u slučaju društvenog statusa domaćinstva koji je indikovao obrazovanjem njihovih nosilaca - nivo obrazovanja nosioca domaćinstva se, naime, može uzeti kao jedan od pokazatelja položaja domaćinstva na statusnoj društvenoj lestvici. Očigledno je da ova vrsta odlike domaćinstva značajno utiče na nivo očekivanih i projektovanih potreba, odnosno da sa porastom društvenog statusa rastu i aspiracije domaćinstva, a time i njihovi troškovi. Ova vrsta analize, pak, više ukazuje na društvene razlike i nejednakosti i samo posredno indikuje siromaštvo pojedinih slojeva stanovništva, odnosno pojedinih domaćinstava.

Domaćinstvu u kom je nosilac lice bez završene osnovne škole, odnosno domaćinstvu koje se u pogledu ovog indikatora nalazi na samom dnu društvene hijerarhije, potrebno je 44.927 dinara mesečnih prihoda - sa druge strane, domaćinstvu kom je nosilac osoba sa doktoratom, potreban je čak 146.151 dinar mesečnih primanja, što je čak 287% u odnosu na domaćinstvo na drugoj skali lestvice! Postavlja se pitanje da li su potrebe domaćinstva visokog društvenog statusa čak tri puta veće od potreba domaćinstva koje odlikuje nizak stepen socijalnog statusa, ali je ovo više pitanje sociološkog i političkog karaktera, a manje pitanje dokumenta koji treba da omogućiti bolje sagledavanje problema siromaštva.

Ni u ovom slučaju prosečan broj članova domaćinstva u analiziranim tipovima domaćinstava nema nikakvog uticaja na povećanje potrebnih prihoda - naime, dok potrebni prihodi "ravnomerno pravolinijski" rastu sa povećanjem obrazovanja nosioca od najmanjeg do najvišeg, prosečan broj članova domaćinstva ima izgled krive koja najpre raste (od 2,3), maksimum dostiže kod domaćinstva u kom nosioci imaju višu školu (3,6), a onda počinje ponovo da opada (do 2,7).

Ono što za ovu vrstu rada može biti značajnije u odnosu na prethodnu tabelu jeste odnos između društvenog statusa domaćinstva, merenog obrazovanjem nosioca, i teškoće da se sa raspoloživim mesečnim primanjima plate svi potrebni troškovi.

Tabela 6. Prosečni potrebni mesečni prihodi prema obrazovanju nosioca domaćinstva

Obrazovanje nosioca domaćinstva	Potrebni prihodi	% povećanja potrebnih prihoda u odnosu na prethodnu grupu	Koeficijent razlike	Prosečan broj članova domaćinstva
Bez osnovne škole	44.927			2,3
Osnovna škola	56.438	25,6	1,26	2,7
Trogodišnja srednja škola i manje	70.941	25,7	1,26	3,3
Četvorogodišnja srednja škola	86.010	21,2	1,21	3,4
Viša škola	92.051	7,0	1,07	3,6
Fakultet	106.572	15,8	1,16	2,9
Magistratura/Master	113.582	6,6	1,07	2,7
Doktorat	146.151	28,7	1,29	2,7

GRAFIKON 14. Teškoće zadovoljavanja potreba prema obrazovanju nosioca domaćinstva (zbir odgovora "teško" i "veoma teško sastavljamo kraj sa krajem")

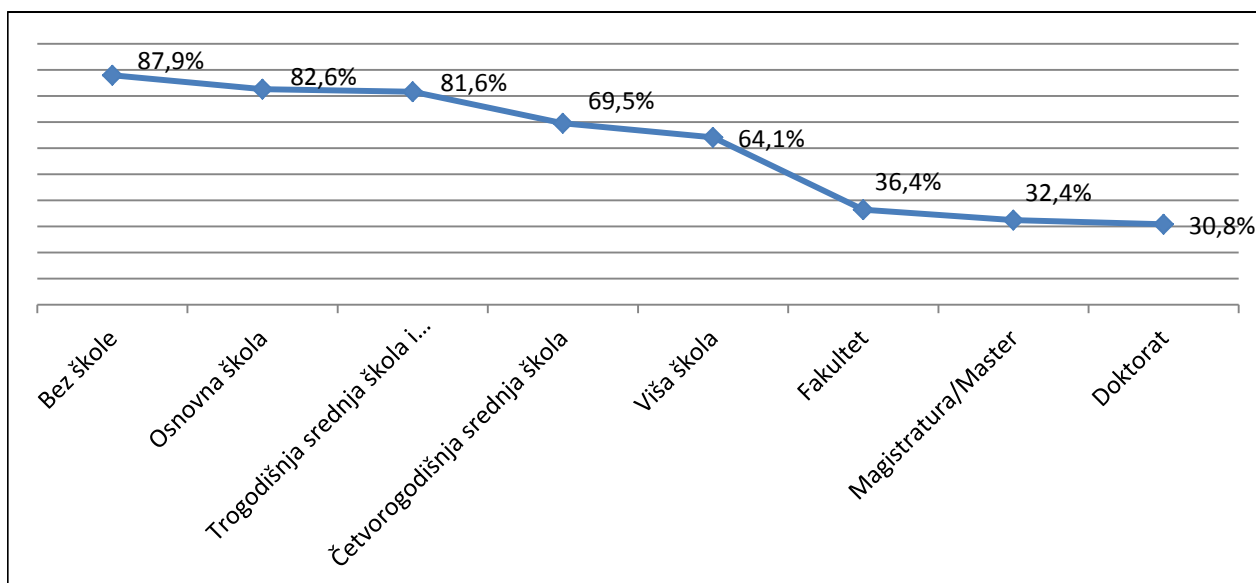

TABELA 7. Prosečni potrebni mesečni prihodi prema statusu nosioca domaćinstva na tržištu rada

Radni status nosioca domaćinstva	Potrebni prihodi	% povećanja potrebnih prihoda u odnosu na prethodnu grupu	Koeficijent razlike	Prosečan broj članova domaćinstva
Neaktivna osoba	65.500			3,0
Penzioner/ka	71.468	13,3	1,09	2,8
Nezaposlen/a	73.402	4,3	1,03	3,4
Zaposlen/a	87.421	31,2	1,19	3,5
Samozaposlen/a	103.033	34,7	1,18	3,8

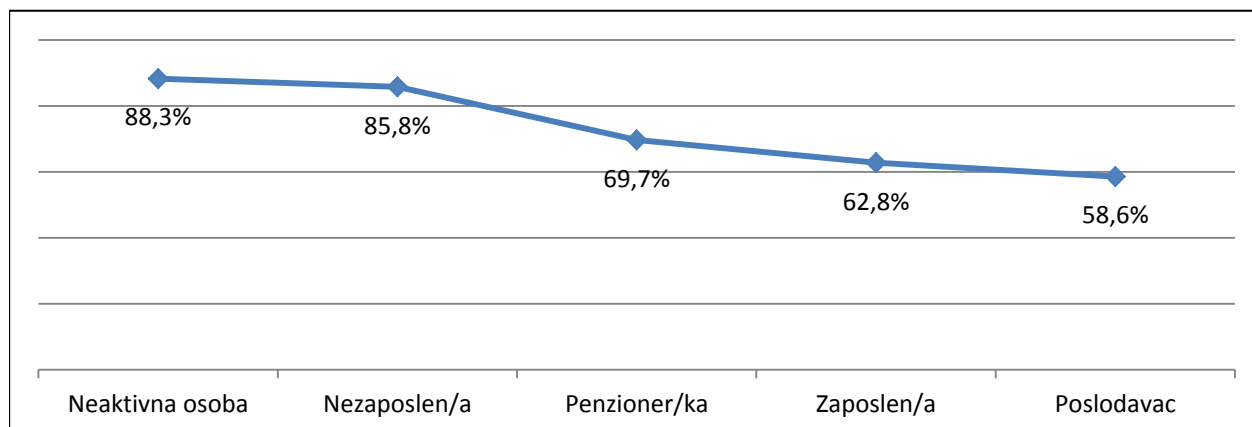
Grafikon broj 14 pokazuje da čak 87,9% procenata domaćinstava na čijem čelu se nalazi lice bez osnovne škole teško i veoma teško sastavlja kraj sa krajem u toku meseca. Taj procenat umereno opada sa porastom nivoa obrazovanja sve do nivoa više škole, da bi veći pad usledio sa promenom koju donosi fakultetsko obrazovanje nosioca domaćinstva - u tom slučaju, tek nešto više od jedne trećine domaćinstava (36,4%) ima teškoću da ispuni sve obaveze i plati troškove; taj broj je još manji u slučajevima u kojim nosioci domaćinstva imaju magistraturu ili doktorat.

Ovaj podatak pokazuje da se naročita pažnja mora posvetiti onim domaćinstvima na čijem čelu se nalaze

lica bez škole, sa završenom samo osnovnom školom ili srednjom školom do tri godine. To su domaćinstva koja očigledno imaju znatno manju sposobnost da prevaziđu različite rizike od siromaštva, jer su njihove mogućnosti i strategije usled nedostatka formalnog obrazovanja veoma male i ograničene.

Slično kao u prethodnom slučaju, oni koji inače imaju problem da ostvare prihode, imaju i manja očekivanja i aspiracije, što se reflektuje na potrebne prihode. Tako, neaktivnim osobama potrebno je 65.500 dinara mesečnih prihoda, dok je taj iznos za samozaposlene više od 100.000 dinara. Ipak, ove razlike nisu tako drastične kao u slučaju obrazovanja nosilaca domaćinstva.

GRAFIKON 15. Teškoće zadovoljavanja potreba prema radnom statusu nosioca domaćinstva (zbir odgovora "teško" i "veoma teško sastavljamo kraj sa krajem")

Potrebni prihodi u slučaju kategorije samozaposlenih nosilaca domaćinstva mogu biti samo delimično objašnjeni prosečnim brojem članova domaćinstva, koji je skoro 4 člana. Ipak, statističke pravilnosti nema u slučaju ostalih tipova domaćinstava, jer neka domaćinstva sa manjim prosečnim brojem članova (na primer, ona na čijem su čelu penzioneri - 2.8) imaju veće potrebne prihode u odnosu na ona domaćinstva na čijem čelu su, na primer, neaktivne osobe (prosek je 3).

Na kraju, bez ozbira na to kolika su mesečna projektovana primanja, najveće teškoće da mesečno sastave kraj sa krajem imaju ona domaćinstva na čijem čelu se nalaze neaktivne i nezaposlene osobe, što je očekivan nalaz, jer su to lica koja uglavnom ne ostvaruju nikakve prihode. Zanimljivo je i primetiti i da su po analiziranim parametrima neaktivne osobe u težem položaju od nezaposlenih, odnosno da je položaj domaćinstava na čijem čelu su neaktivna lica lošiji nego onih na čijem čelu su nezaposlena lica.

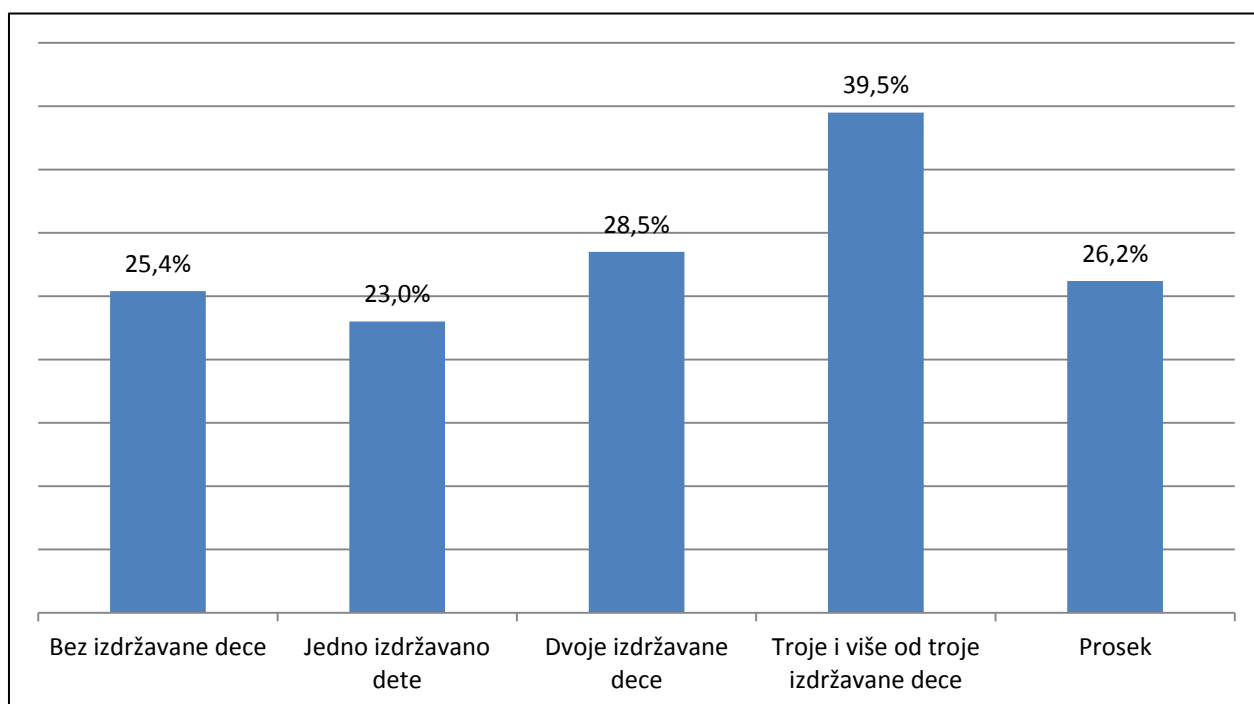
3.6. Moguće skale ekvivalencije u odnosu na subjektivno iskazana potrebna mesečna primanja domaćinstva

Kao što je navedeno na početku rada, u sistemu socijalne zaštite u Srbiji postoje skale ekvivalencije koje prilikom utvrđivanja visine socijalne pomoći uzimaju u obzir veličinu i strukturu domaćinstva u pogledu broja odraslih osoba i broja dece do 18 godina i to tako što se nosiocu domaćinstva koje ima pravo na ovu pomoć određuje koeficijent (ponder) 1, svakom narednom odraslom članu 0.5, a svakom

detetu do 18 godina 0.3¹³. U ovom delu rada analiziraćemo da li je takva skala ekvivalencije i u kojoj meri usaglašena sa jednim od mogućih aspekata posmatranja potreba domaćinstva, a to su iskazani potrebni minimalni prihodi kako bi se platili svi troškovi i zadovoljile potrebe članova domaćinstva. Važno je naglasiti da ovaj deo rada samo analizira međusobnu korelaciju i usklađenost objektivno, zakonodavno utvrđenih skala ekvivalencije sa određenim subjektivno iskazanim potrebama različitih domaćinstava, kao jednom od dimenzija posmatranja, bez pretenzije i plediranja da ova dimenzija posmatranja (subjektivno iskazane potrebe, koja ima svoja ograničenja) zameni postojeće skale. Ipak, način na koji su utvrđeni koeficijenti u pogledu subjektivno iskazanih potrebnih primanja u odnosu na broj članova domaćinstva i broj izdržavane dece mogu biti određena vrsta korektiva i deo šire slike posmatranja stvarnosti prilikom utvrđivanja bilo koje javne politike u pravcu što "pravednije" raspodele ograničenih resursa. Osim toga u ovom delu rad će biti prikazani i mogući koeficijenti koji su dobijeni ne samo u analizi veličine i strukture domaćinstva, već i prema drugim analiziranim parametrima, koji takođe mogu biti korisni za sagledavanje profila siromaštva i pravaca mogućih intervencija koje mogu da uzmu u obzir te parametre.

¹³ Zakon o socijalnoj zaštiti ("Sl. glasnik RS", br. 24/2011) čl. 88.

GRAFIKON 16. Stopa rizika siromaštva prema broju izdržavane dece u domaćinstvu

Ukoliko jednočlano domaćinstvo uzmemo kao "nultu tačku" (a za koje se uzima koeficijent 1), potrebni prihodi za narednog odraslog člana se, prema iskazanim potrebnim prihodima, uvećavaju za koeficijent 0,8 (videti detaljnije kolonu "koeficijent razlike" u tabeli broj 2); treća odrasla osoba "nosi" koeficijent 0,2, četvrta 0,1, peta ponovo 0,2. Podsetimo, ovi koeficijenti su izračunati kao razlika između iskazanih potrebnih prihoda između dve susedne grupe u pogledu broja članova domaćinstva. Dakle, ono što se može videti iz ovih nalaza je donekle drugačije od postojećih skala ekvivalencije, koje za svakom odraslom članu dodeljuju ponder 0.5. U ovom slučaju, ukoliko bi se samo uzeo u obzir podatak o tome koliki su potrebni prihodi domaćinstva, druga odrasla osoba bi "nosila" ponder 0.8, jer su, iz određenih subjektivno iskazanih potreba, domaćinstvu sa dva odrasla člana potrebni prihodi za skoro 80% veći od domaćinstva sa jednim članom, a ne za 50% kako to utvrđuje postojeća skala ekvivalencije. Međutim, sa trećom, četvrtom i petom osobom, taj ponder bi se smanjivao sa postojećih 0,5, jer se u apsolutnim iznosima procentualno smanjuju i potrebni prihodi, u skladu sa "ekonomijom obima". Ono što je zajedničko i postojećoj politici i istraživanju je to što se broj odraslih osoba na kom se zaustavlja računanje šest osoba. Ovako korigovane skale prave razliku između domaćinstva sa dva odrasla člana i domaćinstava sa tri i više

odraslih članova i to tako što bi favorizovala dvočlana u odnosu na sva ostala. Tako makar pokazuju podaci o potrebnim mesečnim prihodima u skladu sa brojem odraslih članova.

Kada je reč o izdržavanoj deci, analiza je već pokazala da su njihove potrebe manje od potreba odraslih osoba, jer su potrebni prihodi domaćinstva sporije uvećavaju sa porastom broja izdržavane dece. Tako, za prvo izdržavano dete matematički izračunati koeficijent je 0,57 dodatnih prihoda na jednu odraslu osobu (videti tabelu broj 3); za drugo dete taj koeficijent je svega 0,06, a za treće 0,10. Radi ublažavanja matematičke preciznosti, koeficijenti se mogu korigovati tako što bi se za prvo izdržavano dete dodelio koeficijent 0,5, a za svako naredno koeficijent od 0,1.

I u ovom slučaju, kao i u slučaju povećanja broja odraslih osoba, dolazi do određene "disperzije" koeficijenata, koji je u zvaničnoj politici fiksiran na 0,3 za svako dete do 18 godina. Ukoliko bismo, na primer, za skale ekvivalencije uzeli samo subjektivno iskazane potrebne mesečne prihode u odnosu na broj dece, domaćinstvo koje ispunjava uslove za određena socijalna davanja, a ima jedno dete, dobilo bi povećanje od 0,5, a ne od 0,3 u odnosu na osnovicu. Drugo dete bi dobilo povećanje od 0,1, što suštinski pomatrano, ne pravi nikakvu razliku sa stanovišta celog domaćinstva (dva puta po 0.3 ili 0.5

TABELA 8. Koeficijenti potrebnih prihoda prema regionu i stepenu urbaniteta

Region	Korigovani koeficijent ¹	Stepen urbaniteta	Korigovani koeficijent
Istočna i južna Srbija	1	Retko naseljeno područje	1
Šumadija i zapadna Srbija	1,10	Srednje naseljeno područje	1,15
Vojvodina	1,05	Gusto naseljeno područje	1,10
Beograd	1,40		

TABELA 9. Koeficijenti potrebnih prihoda prema obrazovanju i radnom statusu nosioca domaćinstva

Obrazovanje nosioca domaćinstva	Korigovani koeficijent	Radni status nosioca domaćinstva	Korigovani koeficijent
Bez škole	1	Neaktivna osoba	1
Osnovna škola	1,25	Penzioner/ka	1,10
Trogodišnja srednja škola i manje	1,25	Nezaposlen/a	1,05
Četvorogodišnja srednja škola	1,20	Zaposlen/a	1,20
Viša škola	1,10	Samozaposlen	1,20
Fakultet	1,10		
Magistratura/master	1,10		
Doktorat	1,30		

plus 0,1 daje isto povećanje za dvoje dece). Međutim, u ovom smislu reči bi domaćinstva sa troje dece bila uskraćenija, jer bi njihovo ukupno povećanje bilo 0,7 u odnosu na 0,9 u postojećoj, linalnoj skali. Uzimajući u obzir samo ove subjektivne potrebe, najbolje bi prošla domaćinstva sa jednim maloletnim detetom, a najlošije ona sa troje i više dece, što može biti veoma problematično sa stanovišta populacione politike. Osim toga, prilikom određivanja koeficijenata za izdržavanu decu, potrebno je uzeti u obzir i druge pokazatelje uzgoženosti i rizika od siromaštva domaćinstava sa više izdržavane dece. Na primer, nalaz iz ovog rada (tabela broj 7) pokazuje da udeo domaćinstava u kojima su potrebni prihodi manji od raspoloživih linearno raste sa po-

većanjem broja izdržavane dece. Ukoliko pogledamo podatke o **stopi rizika od siromaštva**¹⁴ kao jednoj od standarnih mera relativnog siromaštva, možemo videti da je stopa rizika od siromaštva kod domaćinstava koja imaju troje ili više izdržavane dece čak 39.5%, što je znatno veći procenat nego u slučaju domaćinstva sa jednim detetom, koji iznosi 23% (videti tabelu broj 15). Zbog svega toga, prilikom određivanja eventualnih korekcija skala ekviva-

¹⁴ Stopa rizika siromaštva predstavlja udeo lica čiji je dohodak po potrošačkoj jedinici niži od 60% medijane nacionalnog dohotka. Dati procenat medijane predstavlja prag, odnosno liniju siromaštva (Matković, 2014: 12). Taj prag na ukupnom uzorku, prema Anketi o prihodima i uslovima života iz 2014. godine, iznosi 26.2%.

lencije u slučaju maloletne, izdržavane dece, potrebno je biti veoma oprezan i ne oslanjati se samo na jedan parametar kao što su potrebna primanja, već uzeti u obzir i druge indikatore, koji ukazuju na položaj domaćinstava sa decom.

Kako bi za temu istraživanja siromaštva, odnosno za utvrđivanje potreba domaćinstava kao "naličja siromaštva" bile iskorišćene i druge analizirane promenljive, moguće je po istom principu upotrebiti računanje koeficijenata koji mogu omogućiti da se utvrde potrebna primanja. Na primer, svaki region, tip naselja, stepen obrazovanja nosioca domaćinstva ili njegov status na tržištu rada može dobiti određeni istraživački i teorijski utvrđeni koeficijent koji će omogućiti računanje potrebnih prihoda onda kada se na određeni način samo utvrdi početna, "nulta tačka" neophodnih mesečnih prihoda.

U svakom od ova četiri parametra, "nultu tačku" predstavljaju domaćinstva koja imaju iskazana najmanja potrebna primanja, a ti su domaćinstva koja se nalaze u regionu istočne i južne Srbije, u retko naseljenom području, čiji je nosilac lice bez škole i neaktivna osoba na tržištu rada. I ne samo da su domaćinstva ovih karakteristika imala iskazana najmanje potrebna primanja, već je za ovu vrstu analize moguće iskoristiti drugo pitanje, koje gotovo u potpunosti komplementarno odgovara minimalnim potrebnim primanjima, a to je pitanje koje indikuje "teškoću sastavljanja kraja sa krajem", o čemu će više reči biti u zaključku rada. Domaćinstva koja ispunjavaju ova četiri uslova, sa ukupnim koeficijentom 4, spadaju u domaćinstva koja najteže ostvaruju svoje potrebe, odnosno koja teže plaćaju svoje troškove i račune. Što je taj zbir koeficijenata veći, povećavaju se mesečna potrebna primanja, odnosno aspiracije domaćinstava, ali se smanjuju teškoće u pogledu "sastavljanja kraja sa krajem". Ovi podaci ukazuju na to da domaćinstva sa niskim koeficijentima, usled lošeg životnog standarda, upadaju u zamku snižavanja sopstvenih aspiracija i ostanka u toj zoni, o čemu upravo govori i to da su ona iskazivala najmanje potrebne mesečne prihode.

Ovi podaci imaju ilustrativni karakter koji pomaže utvrđivanju profila siromaštva koji uzima u obzir subjektivno iskazane potrebe za primanjima i određene objektivne parametre date u tabelama 10 i 11. Izračunati koeficijenti i njihova kombinacija ne mogu biti korišćeni kao dopuna koeficijenata za eventualno korigovanje ekvivalentnih skala, kao što je to slučaj sa brojem članova domaćinstva, jer bi

takvi koeficijenti značili povećanje razlika koje su već očigledne - na primer, koeficijent od 0,4 u slučaju regiona Beograda bi značio povećanje davanja za domaćinstva u tom regionu, iako je u tom regionu najmanje onih koji teško sastavljaju kraj sa krajem. Zbog toga su koeficijenti koji su računati u ovim slučajevima više matematički i deskriptivni za analizu postojećeg stanja, nego što mogu biti predmet određene konkretne javne politike.

4. ZAKLJUČCI

Zaključci ove analize se mogu podeliti u nekoliko celina.

1. Prva celina se odnosi na zaključke koji se mogu dobiti na osnovu analize odnosa potrebnih i raspoloživih prihoda u domaćinstvu. Kakve je analitička moć ovih podataka za sagledavanje problema siromaštva? Najpre, podatak prema kom čak 84.2% domaćinstava ima raspoložive prihode manje od onih koje smatraju potrebnim (na koji god način da se shvataju potrebe) govori o osujećenosti i nezadovoljstvu postojećim životnim standardom velikog broja stanovnika, odnosno domaćinstava u Srbiji. To, naravno, ne znači da je to i broj onih koji se mogu smatrati siromašnim, upravo zbog različitog tumačenja potreba, ali govori o značajnim subjektivnim pretpostavkama za razumevanje kulturoloških i psiholoških uslovljenosti (ne)zadovoljstva uslovima života. I ne samo to - ovaj nalaz je u direktnoj vezi sa nekim od indikatora siromaštva, kao što je, na primer, stopa rizika od siromaštva - čak 99.5% onih koji se nalaze u riziku od siromaštva istovremeno pripada grupi onih koji imaju prihode manje od potrebnih. Dakle, nisu sva domaćinstva koja imaju raspoložive prihode manje od potrebnih u riziku od siromaštva, ali svako koje je u riziku od siromaštva u isto vreme ima prihode manje od potrebnih. Ova situacija se može nazvati nužnim, ali ne i dovoljnim uslovom siromaštva, odnosno određenim prediktorom potencijalnog siromaštva. Što je više onih koji smatraju da su im prihodi manji od onih koji su im potrebni da zadovolje svoje potrebe, očekivano je i da će biti više onih koji su objektivno siromašni.

U pogledu razlike između pojedinih kategorija domaćinstava prema potrebnim primanjima, najugroženija su domaćinstva sa samohranim roditelja i samska domaćinstva, naročito ženska samska domaćinstva. U ovim domaćinstvima je najveći udeo onih imaju prihode manje od potrebnih, više od 92%. Da su ova domaćinstva zaista u lošijem položaju od drugih tipova govori i podatak da je i u jednom i u drugom stopa rizika od objektivnog siromaštva veća od proseka i iznosi više od 30%. Osim toga, razlike se mogu uočiti i u pogledu domaćinstava na čijem čelu su lica sa nižim nivoom obrazovanja, kao i lica koja su nezaposlena ili neak-

tivna na tržištu rada. Među svim ovim grupama, udeo onih kojima su raspoloživi prihodi manji od potrebnih prelazi 90%, a u slučaju nezaposlenih lica čak i 95% udela. Kada se pogledaju ovi parametri u pogledu rizika od siromaštva, korelacije su vrlo visoke - tako, stopa rizika od siromaštva u domaćinstvima na čijem čelu je lice koje ima samo osnovnu školu iznosi 51%; u domaćinstvima u kojima je nosilac neaktivno lice stopa je 54,5%, a nezaposleno lice ta stopa je čak 60,6%! Ovo govori u prilog da su subjektivni i objektivni parametri siromaštva međusobno korelisani i da u tom slučaju i jedan i drugi parametar govore o lošem stanju pojedinih kategorija stanovništva, odnosno pojedinih tipova domaćinstava.

U prethodnom delu rada smo već analizirali probleme sa zadovoljavanjem potreba domaćinstava sa troje i više izdržavane dece, koja su potvrđena i podacima o stopi rizika od siromaštva ovog tipa domaćinstva.

2. Dokaz o međusobnoj korelaciji objektivnih i subjektivnih karakteristika siromaštva naročito je vidljiv kada se analizira pitanje o problemima i teškoćama sa kojima se "sastavlja kraj sa krajem" odnosno da se na mesečnom nivou ispune sve obaveze i plate računi. Podsetimo, na celom uzorku SILC ankete broj onih koji u zbiru "teško" i "veoma teško" sastavljaju kraj sa krajem iznosi 69,4%. Međutim, određene razlike su naročito vidljive u pogledu regiona i to na način da je ovaj procenat najveći u regionu istočne i južne Srbije (75,4%), a najmanji u regionu Beograda (63,4%). Ukoliko pogledamo da li ima podudaranja sa nekim od objektivnih parametara siromaštva (a i dalje ćemo koristiti stopu rizika od siromaštva) vidimo da je region istočne i južne Srbije zaista najugroženiji, jer je u njemu stopa rizika od siromaštva 34,2%. Vrlo slična situacija je i sa tipom naselja. Analiza pokazuje da je proceant onih koji imaju subjektivne teškoće u pogledu životnog standarda u retko naseljenim područjima 76,7% - istovremeno, i stopa rizika od siromaštva u ovim naseljima je veća od proseka i iznosi 38,8%.

Dakle, ukoliko sumiramo ove zaključke, možemo videti da i objektivni i subjektivni indikatori siromaštva pokazuju sličnu situaciju, samo na različite na-

čine, a to je da su najugroženija domaćinstva u kojima žive samohrani roditelji sa jednim ili više izdržavane dece, domaćinstva sa troje i više izdržavane dece, kao i samačka, naročito ženska domaćinstva; dodatni parametri koji otežavaju poziciju domaćinstva su oni koji pokazuju da su nosioci tih domaćinstava osobe sa niskim nivoom obrazovanja, nezaposlena ili neaktivna lica; na kraju, posebne rizike od subjektivnog i objektivnog siromaštva nosi život u ruralnim, retko naseljenim područjima, kao i život u regionu istočne i južne Srbije.

3. Analiza pokazuje značajno snižavanje aspiracija domaćinstava koja su inače najugroženija prema subjektivnim parametrima siromaštva. Najniža potrebna primanja u apsolutnim iznosima iskazuju ona domaćinstva koja najteže "sastavljaju kraj sa krajem", odnosno koja su najugroženija u pogledu stope rizika od siromaštva. To su uglavnom ona domaćinstva pobrojana u prethodnom delu zaključka - samačka domaćinstva, domaćinstva na čijem su čelu lica sa niskim stepenom obrazovanja i ona koja nisu u radnom odnosu, domaćinstva u siromašnijim regionima i naseljima. Ovaj nalaz pokazuje potencijalu opasnost od ostanka ovakvih domaćinstava u "začaranoj spirali" niskih očekivanja, odnosno gubljenja motivacije da se poboljša sopstveni položaj, jer pad standarda vodi stalnom snižavanju aspiracija i obrnuto. A sve to značajno utiče na kvalitet života ove grupe.

Sa druge strane, povećanja potreba za određenom visinom primanja u direktnoj je vezi sa povećanim očekivanjima, odnosno sa relativno dobrim položajem domaćinstava. Visokoobrazovani nosioci domaćinstva, zaposleni i samozaposleni, oni koji žive u regionu Beograda, u visoko urbanizovanim naseljima i nemaju izdržavanu decu imaju najveće potrebe za primanjima, ali ujedno i najmanje teškoća da na mesečnom nivou servisiraju sve svoje obaveze.

Vrlo je zanimljivo primetiti da, kada se u razmatranje odnosa između potrebnih prihoda i obrazovanja, radnog statusa, regiona ili mesta življenja uvede prosečan broj članova domaćinstva, može se primetiti da broj članova ne utiče na potrebna primanja, jer je on približan proseku u svim razmatranim podgrupama. Broj članova domaćinstva je parametar koji treba razmatrati "po sebi" koji se u odnosu na potrebna primanja menja po određenim i sopstvenim pravilnostima koje potiču od takozvane ekonomija obima, odnosno od korišćenje ekskluzi-

vnih ili ne-ekskluzivnih dobara u jednom domaćinstvu, o čemu govori sledeće celine zaključka.

4. Analiza je pokazala da određeni troškovi domaćinstva nisu u direktnoj srazmeri sa brojem članova, odnosno da ne opadaju/ne rastu srazmerno u odnosu na smanjenje/porast broja članova. Određena dobra istovremeno ili sukcesivno može koristiti više članova domaćinstva bez da upotreba tih dobara zahteva progresivno povećanje troškova. Sa druge strane, kod određenog broja članova domaćinstva dolazi do određene "homogenizacije" karakteristika pojedinih članova, a time i do homogenizacije potreba koje se mogu zadovoljiti "ne-ekskluzivnim dobrima". Ovo potvrđuje tezu da politike smanjenja siromaštva mogu računati sa tzv. ekonomijom obima, odnosno sa deljenjem "nekonkurentskih" dobara među članovima domaćinstva sličnih potreba.

5. U skladu sa prethodnim nalazom, moguće je u analizu postojećih skala ekvivalencije koje postoje u javnim politikama, a prema kojima se socijalna davanja usklađuju sa brojem i karakteristikama članova domaćinstva, posmatrati i u skladu sa subjektivno iskazanim potrebama članova domaćinstva. Subjektivno iskazane potrebe ukazuju na veću diverzifikaciju mogućih koeficijenata i to tako što bi se veći koeficijenti mogli odrediti za drugog odraslog člana i za prvo izdržavano dete, a manji za trećeg i više od trećeg odraslog člana i za drugo i više od drugog izdržavanog deteta. Međutim, potrebno je biti vrlo oprezan sa ovim koeficijentima, naročito u slučaju izdržavane dece, jer podaci o potrebnim prihodima, sami za sebe, mogu dodatno da ugrože porodice sa više dece, koje su prema nekim drugim parametrima (na primer, stopi rizika od siromaštva) naročito ugrožene.

6. Na kraju, ova analiza pokazuje značajnu analitičku moć pitanja koja indikuju subjektivnu komponentu siromaštva, odnosno ukazuje na to da je veoma opravdano razmatrati ova pitanja, pre svega zbog konteksta u kom se vrši detaljnije "seciranje" fenomena siromaštva. Ta vrsta analize dodatno pojačava i podržava rezultate objektivnih indikatora siromaštva ukazujući na to da je siromaštvo složen fenomen koji onda kada postoji, postoji i u svojoj subjektivnoj i u objektivnoj dimenziji.

LITERATURA

- Bertrand, M., & Mullainathan, S. (2001). Do people mean what they say? Implications for subjective survey data. *American Economic Review*, 67-72.
- Boarini, R., & d'Ercole, M. M. (2006). Measures of material deprivation in OECD countries, OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 37, OECD Publishing.
- Bogićević B., i dr. (2003). Predlog reformi finansijske pomoći siromašnima. Ministarstvo za socijalna pitanja i Centar za liberalno demokratske studije, Beograd.
- European Commission – Eurostat (2014) Living conditions in Europe, Luxembourg: Publications Office of the European Union
- European Commission – Eurostat (2013) Statistical matching of EU-SILC and the Household Budget Survey to compare poverty estimates using income, expenditures and material deprivation. Luxembourg: Publications Office of the European Union
- Fisher, G. M. (1992). The Development and History of the Poverty Thresholds. *Social Security Bulletin*, 55 (4), 3-14.
- Hagenaars, A. J., & Praag, B. (1985). A synthesis of poverty line definitions. *Review of Income and Wealth*, 31(2), 139-154.
- Layard R. (2010), Measuring Subjective Well-Being, *Science*, 327(5965), 534-535.
- Matković, G. (2006). Overview of poverty and social exclusion in the Western Balkans. *Stanovništvo*, 44(1), 7-46.
- Matković G., Krstić G., Mijatović B., (2015), Srbija – Prihodi i uslovi života 2013, Republika Srbija - Republički zavod za statistiku, Beograd
- Matković, G. (2014). Merenje siromaštva - teorijski koncepti, stanje i preporuke za Republiku Srbiju, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, Beograd
- Mijatović, B. (2014). Siromaštvo u Srbiji 2011, 2012. i 2013. godine, Centar za liberalno demokratske studije i Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, Beograd
- Pallant, Julie (2011). *SPSS - Priručnik za preživljanje - Prevod četvrtog izdanja*, Mikro knjiga, Beograd, 2011.
- Ravallion, M. (2012). Poor, or just feeling poor? On using subjective data in measuring poverty. On Using Subjective Data in Measuring Poverty (February 1, 2012). World Bank Policy Research Working Paper, (5968).
- Sen, A. K. (2000). Social exclusion: Concept, application, and scrutiny (No. 1). Manila: Office
- Stiglitz, J. E., Sen, A., & Fitoussi, J. P. (2009). Report by the commission on the measurement of economic performance and social progress. Paris: Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress of Environment and Social Development, Asian Development Bank.

LITERATURA

Soldić-Aleksić, Jasna (2011). Primenjena analiza podataka - Rad u programima za statističku analizu i tabelarna izračunavanja, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd

Šućur, Z. (2006). Objektivno i subjektivno siromaštvo u Hrvatskoj. Revija za socijalnu politiku, 13(3-4), 237-255.

Townsend, P. (1979). Poverty in the United Kingdom. London: Allen Lane and Penguin Books

Vlada Republike Srbije - Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva (2012). Praćenje socijalne uključenosti u Srbiji - pregled i trenutno stanje socijalne uključenosti u Srbiji na osnovu praćenja evropskih i nacionalnih pokazatelja 2006-2012, Drugo dopunjeno izdanje, Beograd